

TARTU ÜLIKOOLI ÕIGUSINSTITUUT

Avaliku õiguse õppetool

Elery Altmäe

RETSIDIIVSUST MÕJUTAVAD TEGURID VALITUD KURITEOLIIKIDE NÄITEL

Magistritöö

Juhendaja: Andri Ahven

Tallinn 2015

SISUKORD

SISSEJUHATUS	4
1. VANGLAST VABANENUTE RETSIDIIVSUS	8
1.1. Retsidiivsuse üldine tase.....	11
1.2. Vanglast vabanenute retsidiivsus.....	12
1.3. Retsidiivsust mõjutavad tegurid	14
1.4. Retsidiivsuse vähendamine.....	16
1.4.1. Sõltuvusravi	19
1.4.2. Õppimine ja töötuse vähendamine.....	19
1.4.3. Muud võimalused.....	21
2. VARASEMAD UURINGUD KURITEOLIIGITI.....	23
2.1. Vägivallakuritegu	26
2.2. Narkokuritegu.....	30
2.3. Vargus.....	34
2.3. Joobes sõidukijuhtimine	37
3. RETSIDIIVSUS KURITEOLIIGITI	41
3.1. Andmestik.....	41
3.2. Uus ülekuulamine	42
3.3. Uue kuriteo toime pannud isikud.....	43
3.3.1. Sugu	43
3.3.2. Vanus vanglast vabanemisel.....	45
3.3.3. Retsidiivsus vanglast vabastamise aluse järgi	46
3.3.4. Vanglas viibimise kestus	48
3.5. Retsidiivsuse seos vanusega kuriteoliigiti	50
3.5.1. Vägivallakuriteo eest karistuse kandmiselt vabastatud	50
3.5.2. Narkokuriteo eest karistuse kandmiselt vabastatud.....	52
3.5.3. Varguse eest karistuse kandmiselt vabastatud.....	53
3.5.4. Joobes sõidukijuhtimise eest karistuse kandmiselt vabastatud.....	54

3.6. Järeldused	55
KOKKUVÕTE	58
KASUTATUD MATERJALIDE LOETELU	63
IMPACTS OF RELEASED PRISONERS' RECIDIVISM CHARACTERISTICS BY TYPE OFFENCES – RESUME	68

SISSEJUHATUS

Justiitsministeeriumilt saadud andmestiku põhjal on käesolevas töös läbi viidud analüüs retsidiivsuse ja sellega seonduvate tunnuste hindamiseks kuriteoliigiti. Andmestik hõlmas 2013. aastal vabanenute uue ja ka sama liiki kuritegude toimepanemist ühe aasta jooksul pärast vabanemist ning nendega seotud tunnuseid.

Varem käsitlemata tunnusena vaadeldakse vanglas viibimise kestuse seost retsidiivsusega, kus ilmnes, et lühemalt vanglas olnute retsidiivsus on veidi kõrgem. Siinjuures tuleb arvestada sellega, et lühema vangistusega karistatakse kergemate kuritegude (eeskätt varguste) eest, mille toimepanijate retsidiivsus ongi märgatavalt kõrgem. Pika vangistusega karistatakse raskete vägivallakuritegude ja narkokuritegude eest, mille toimepanijate retsidiivsus on suhteliselt madalam, ehkki kuriteod rasked.

Välisriikide uuringuid puudutavad materjalid on saadud erinevatest online-andmebaasidest (Hein Online, Cambridge Journals ja Wiley Interscience, Westlaw International), kus kasutasin otsingusõnana *recidivism factors*, *recidivism*, *recidivism age groups*, *re-imprisonment*, *rearrest*. Otsing leidis igast andmebaasist üle saja artikli, millest valisin välja uuemad ning pealkirja järgi asjakohasemad.

Kõrge retsidiivsuse tase ohustab ühiskonna turvalisust. Tihti on vabanenutel raske leida elukohta ja tööd, jääda narkootikumidevabaks, perekonnaga lähedaseks saada ja uuesti oma elu üles ehitada. Seega pannakse toime uus kuritegu, mis kujutab endast ohtu ühiskonnale. Retsidiivsuse üheks ilminguks võib olla vanglast vabanenute uuesti sattumine vanglasse. Sellele on palju tähelepanu pööratud mitmes riigis ning juba 1923. aastal käsitles Warner USA-s antud teemat.

Retsidiivsus ehk korduvkuritegevus on laialt levinud probleem, mis ulatub ka Eestisse. Retsidiivsust rahva seas peaks käsitlema tõsise ja keerulise probleemina, mitte pidama seda ühe isiku probleemiks. Välismaa uuringud on näidanud, et retsidiivsus on suurem meeste, noorte, varem karistatute ja korduvalt vanglas viibinute puhul.

Praeguseni on uuritud erinevaid tegureid, mis mõjutavad retsidiivsust. Retsidiivsust saab hinnata mitmel alusel: a) kuritegevuse ajalugu; b) praegune kuritegu; c) elukoht; d) haridus, töökoht ning kvalifikatsioon; e) sissetulek; f) suhted elukaaslase, pere ja sugulastega;

g) suhted sõprade ja tuttavatega; h) narkootikumide tarvitamine; i) alkoholi tarbimine; j) emotsionaalne heaolu; k) mõtlemine ja käitumine; l) suhtumine ning orientatsioon.

Eestis on retsidiivsuse tase vanglast vabanenute seas kõrge. Retsidiivsuse näitajatega on kooskõlas ka Eesti prokuröride ja kohtunike hinnangud, kelle meelest on retsidiivsusriski arvestamine kõige olulisem siis, kui kaalutakse isiku vanglast vabastamist ennetähtaegselt. Uuesti vangli sattumine ei pea alati tähendama, et inimene mõisteti süüdi kuriteos.

Erinevatest välismaa uuringutest on selgunud, et retsidiivsuse tase on väga kõrge narkootikumide kasutajate seas. 2008. aastal Ameerikas läbi viidud uuringust nähtub, et retsidiivsuse tase on kõrgem sõltlaste puhul. Samuti on kõrge retsidiivsuse tasemega kelmused.

Üldiselt kehtib seos, et mida noorem on kurjategija oma esimese kuriteo ajal, seda suurem on võimalus tulevikus retsidiivsusele. Seega, kui juba noorelt varastatakse, on suur tõenäosus, et sama isik varastab ka tulevikus. Samuti on selgunud mitmest uuringust, et mida lühem on vangistuse periood, seda suurem on kalduvus retsidiivsusele.

Retsidiivsuse madal määr tapmistepuhul näitab, et enamasti pole need inimesed pärast vabanemist ühiskonnale ohtlikud. Kuna aga tegu on ikkagi raskeima kuriteo toime pannud isikutega, ei saa menetlejatele ette heita analüüsis kinnitust leidnud asjaolu, et tapjate puhul kaalutakse retsidiivsusriski enne tähtaega vabastamiste puhul põhjalikumalt kui teiste kuritegude puhul.

2011. aastal esmakordselt läbi viidud perevägivalla juhtumite analüüs näitas, milline on menetluspraktika politseini jõudnud perevägivalla juhtumites. Teiste riikide uuringute põhjal võib väita, et retsidiivsus perevägivalla juhtumite puhul on enamasti seotud mitmete muude sotsiaalsete probleemidega, lisaks avaldub retsidiivsetel vägivallatsetel sageli muid kuritegelikke riske.

Enamasti ei ole uued kuriteod siiski seotud vägivallega. Kõige enam menetletakse perevägivalla juhtumeid kehalise väärkohtlemisena karistusseadustiku¹ (edaspidi KarS) § 121 alusel ja ähvardamisena KarS § 120 alusel.

Mitmest uuringust on selgunud, et need, kes on toime pannud tõsiseid kuritegusid, on eelnevalt seadust rikkunud, on sõltuvuses või on tingimisi väljas, kalduvad uuesti kuritegusid toime panema. See on fakt, et inimese omadused on retsidiivsuse tasemega seotud. Neil, kes on varasemalt seadust rikkunud ning mõne väiksema kuriteo toime pannud, on retsidiivsuse tase kõrge.

Ameerika uuringute kohaselt on seksuaalkurjategijate seas on retsidiivsuse tase kõrge. Justiitsministeeriumi andmeid vaadates võib öelda, et seksuaalkurjategijate seas on meil retsidiivsuse tase madal.

Retsidiivsust saab hinnata ka kuriteoliigiti. Antud töös vaadeldi sagedamini esinevaid kuriteoliike: KarS §-d 121 ja 263 (koos); KarS § 184; KarS § 199 ning KarS § 424.

Esimeses peatükis käsitletakse retsidiivsust üldiselt. Paremaks mõistmiseks tuuakse välja retsidiivsuse mõiste, seda iseloomustavad tunnused, mis mõjutavad retsidiivsust ning kuidas oleks võimalik retsidiivsust vähendada. Nii kujuneb parem pilt retsidiivsuse olemusest ja seda mõjutavatest teguritest, mis annab meile võimaluse järeldusi teha kolmanda peatüki analüüsi tulemustest. Siinkohal saab vaadelda, kas retsidiivsuse üldine tase ja sellega seotud tunnused on lõppkokkuvõttes teoorias sarnased analüüsis leituva.

Teises peatükis on välja toodud erinevad uuringud kuriteoliigiti ning millistele järeldustele on jõutud eelnimetatud uuringutes. Käsitletud on eelkõige Eesti uuringuid, kuid mõned näited on toodud ka välismaa uuringutest. See annab võimaluse võrrelda, kas saab luua mingisuguseid seoseid kolmanda peatüki analüüsis leituva.

Kolmandas peatükis analüüsitakse vanglast 2013. aastal vabanenute uue ja ka samaliigilise kuriteo toimepanemist aasta jooksul pärast vabanemist kuriteoliigiti. Arvude illustreerimiseks ja gruppidevaheliste erinevuste hindamiseks on toodud tabelid ja joonised. Käsitletud on ka

¹ Karistusseadusik - RT I 2001, 61, 364... RT I, 23.12.2014, 16. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/123122014016> (21.04.2015)

vanglast vabanenuid iseloomustavad tunnused ning on püütud leida seoseid kuriteoliikide ja retsidiivsuse taseme vahel. Nendele peatükkidele järgneb kokkuvõtte ja kasutatud materjalide loetelu.

1. VANGLAST VABANENUTE RETSIDIIVSUS

Kuritegevusega seoses võib üsna sageli kuulda räägitavat hälbivast käitumisest. Enamasti arvatakse, et kuritegelik käitumine on hälbiva käitumise üks vormidest. Sel puhul lähtutakse ilmselt sellest, et peale kuritegevuse on olemas ka muid hälbiva käitumise vorme. Aimre (2001) nimetab üldkehtivatest normidest kõrvalekaldumist sotsiaalseks hälbivuseks. Selle sees eristatakse omakorda formaalsete normide rikkumist, mis kannab nime kriminaalsus ehk kuritegelik käitumine ja mitteformaalsetest normidest kõrvalekaldumine, mida nimetatakse deviantsuseks ehk hälbivaks käitumiseks. Erinevus on eelkõige selles, et hälbiv käitumine ehk hälbekäitumine on suhteline (kõrvalekalle mingist kultuurinormist), kuritegelik käitumine on aga absoluutne (kehtestatud juriidiliste seaduste suhtes).²

Pöörates tähelepanu individuaalsele kriminaalsele käitumisele, saab avastada olulisi seaduspärasusi kriminaalse käitumise kujunemisel ja arenemisel. Üldisemalt defineerides kriminaalset karjääri, siis on see õigusrikkumiste ja kuritegude aegrida. Tegelikult kuulub kriminaalse karjääri hulka ka karistuste aegrida, s.o toimepandud kuritegude eest määratud ja kantud karistused. Kriminaalne karjäär on indiviidi liikumine läbi kriminaalse praktika. Sagedus, kuritegude raskusaste ja karjääri pikkus varieeruvad kurjategijate hulgas olulisel määral. Üks ekstreemgrupp koosneb isikutest, kes panevad kogu elu jooksul toime vaid ühe kuriteo. Teised isikud panevad aga pika aja jooksul regulaarselt toime erineva raskusastmega kuritegusid.³

Retsidiivsuse ehk kuritegude korduva toimepanemise uuringud on juba aastakümneid olnud üks põhilisi kriminoloogia uurimisvaldkondi. Retsidiivsuse taseme hindamiseks kasutatavad meetodid võib jagada kaheks. Tagasivaatelistes uuringutes vaadatakse isikute rühma puhul varem toimepandud kuritegusid ja nende arvu. Teine korduvkuritegevuse uuringu tüüp,

² **Retsidiivsus, KESA-Mauritius** 2007, lk 7. Arvutivõrgus kättesaadav:

http://www.kesa.ee/download/raamatud/retsidiivsus_KESA-Mauritius_2007.pdf (22.04.2015) (edaspidi Retsidiivsus, KESA-Mauritius)

³ **O. Lobjak**. Kriminaalhooldusala retsidiivsus ja retsidiivsuse riskitegurid Rapla maakonna näitel. Bakalaureusetöö, Tallinn 2013, lk 16. Arvutivõrgus kättesaadav:

http://dspace.utlib.ee/dspace/bitstream/handle/10062/31923/lobjak_olga.pdf?sequence=1 (30.04.2015) (edaspidi Lobjak)

järgnevuuring, käsitleb retsidiivsust kui mingile sündmusele järgnevat käitumist teatud aja jooksul.⁴

Korduvkuritegevus on universaalne nähtus kõikides kultuurides. Retsidiivsust defineeritakse ka kui kuritegu inimese poolt, kellel on eelnev süüdimõistev kohtuotsus. Retsidiivsus tuleneb ladinakeelsest sõnast 'recidivus', mis tähendab tagasi langemist.⁵ Laiemalt defineeritakse retsidiivsust kui mistahes uue kriminaalse või delinkventse käitumise korduvust: kontakte politseiga, areste, kriminaalhoolduse nõuete rikkumist ja karistuse täitmisele pööramist, vandalismi, enda poolt teatatud süütegusid, uut karistust, saatmist noortevanglasse või vanglasse.⁶

Retsidiivsuse põhikontseptsiooniks on varasemalt karistatud isik, kes mingi aja jooksul uue kuriteo toime paneb. Tõese retsidiivsuse hindamine on raske. Tavaliselt on andmed võetud politseilt või kohtutelt, kuid nende alusel ei saa hinnata retsidiivsuse taset alati täpselt. Retsidiivsuse hindamisel on oma põhiparameetrid: rühm – grupp isikuid, kelle retsidiivsust hinnatakse; algusaeg ehk aeg, alates millest hakatakse retsidiivsust hindama⁷; järgnev periood ehk aeg, mille jooksul hinnatakse retsidiivsust; ooteaeg ehk see lisa-aeg, et kohus kinnitaks oma otsused; karistuse liik, selle tüüp – näiteks, kas hõlmatakse kõiki potentsiaalselt retsidiivseid isikuid või tehakse seda ainult teatud karistuste puhul.⁸

⁴ **A. Ahven, J. Salla, S. Vahtrus.** Retsidiivsus Eestis. Justiitsministeerium, Tallinn 2010, lk 7. Arvutivõrgus kättesaadav:

http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/www.kriminaalpoliitika.ee/files/elfinder/dokumendid/retsidiivsus_eestis_justiitsministeerium_2010.pdf (19.04.2015) (edaspidi Retsidiivsus Eestis).

⁵ **S. Ross, T. Guarnieri.** Recidivism rates in a custodial population: the influence of criminal history, offence & gender factors. Criminology Research Council Grant 35/89. February, 1996; lk 7. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.criminologyresearchcouncil.gov.au/reports/35-89.pdf> (21.04.2015) (edaspidi Ross, Guarnieri).

⁶ **M. Sildala.** Korduvkuritegevus ehk retsidiivsuse määr kriminaalhooldusalustel ja seda mõjutavad tegurid Tartu maakohu kriminaalhooldusosakonna näitel. Tartu 2006, lk 5. Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.kohus.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=24445/Maret-bak-t88-Retsidiivsus_Tartus.pdf (21.04.2015) (edaspidi M. Sildala)

⁷ **Ministry of Justice.** 2011 Compendium of re-offending statistics and analysis. 10 May 2011; lk 9. Arvutivõrgus kättesaadav:

<http://www.justice.gov.uk/downloads/statistics/mojstats/2011-compendium-reoffending-stats-analysis.pdf> (19.04.2015) (edaspidi Ministry of Justice 2011).

⁸ *Ibid*, lk 10.

Samas võib öelda, et need isikud, kes alustavad kriminaalset karjääri alaealistena, jätkavad seda ka pika aja jooksul (st nad ei lõpeta kuritegelikku käitumist enne kui selleks sunnivad füsioloogilised vm põhjused). Teisalt, mida hiljem algab kriminaalne karjäär (nt pannakse ühekordne kuritegu toime keskeas), seda tõenäolisem on, et üheainsa kuriteoga see karjäär ka lõpeb, st inimene resotsialiseerub jällegi pärast teatavat hälvet. Siiski, peab ütlema, et vanus pole sugugi ainus ega oluline analüüsikriteerium: igas vanuses kurjategijate puhul tuleb eeskätt vaadelda nende motiive ja nende sotsiaalset lähivõrgustikku, kes võib olla abiks kriminaalse karjääri lõpetamisel.⁹

Kurjategija vanglasse sattumine on seotud tema karistamisega kuritegeliku käitumise eest. See on kõigile teada, et karistus ei lõppe vanglast vabanemisega, vaid on ka mitmeid teisi karistamise viise. Samuti paratamatult tuleb ette informaalset karistamise viise – sotsiaalsed suhted kannatavad, endised vangid on madalapalgalised ja neid ei taheta tööjõuna kasutada. Taani uuringu kohaselt on kurjategijatele kasulik, kui vanglakaristus asendatakse mingi muu karistusega.¹⁰ Vangistuse eesmärgiks on retsidiivsust ennetada kurjategija kinnipidamise ja rehabilitatsiooniga.¹¹ Samal ajal kui suured Euroopa riigid nagu Saksamaa ja Suurbritannia ning ka Šveits rakendasid üldkasulikku tööd juba 1970ndatel, polnud Taani valmis veel nimetatuid võtteid kasutama, kuid pärast prooviperioodi hakati üldkasulikku tööd rakendama 1992. aastal.¹²

Teaduslikud uuringud on näidanud sõltuvussuhteid retsidiivsuse ja retsidiivistide tunnuste vahel. Samuti on leitud, et vangistuse pikkus mõjutab retsidiivsust. Avaliku korra julgeoleku huvides tuleb neid tunnuseid hoolikalt hinnata, jälgida ja uurida. Seega on vaja pidevalt läbi viia uusi uuringuid, et näha, kuidas seoses läbi aja muutuvad ning kuidas retsidiivsuse vähendamise programmid mõjuvad.¹³

⁹ Retsidiivsus, KESA-Mauritius, lk 11.

¹⁰ **S. H. Andersen.** *Serving time or serving the community? Exploiting a policy reform to assess the causal effects of community service on income, social benefit dependency and recidivism.* University Press of Southern Denmark, Odense 2012, lk 6. Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.rff.dk/files/RFF-site/Publications%20upload/Arbejdspapirer/Serving%20time%20or%20serving%20the%20community_37.pdf (21.04.2015) (edaspidi Andersen)

¹¹ *Ibid*, lk 8.

¹² *Ibid*, lk 7.

¹³ **Florida Department of Corrections.** *Recidivism Report, May 2011.* Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.dc.state.fl.us/pub/recidivism/2001/factors.html> (21.04.2015)

Retsidiivsuse uuringud on eelkõige suunatud kurjategijate käitumise muutmiseks. Tegelikult ei vaatle uuringuid kurjategijaid kui isikuid, vaid vaadeldakse nende käitumist. Seega on enamik retsidiivsuse uuringud keskendunud uuesti vangistamisele kui retsidiivsusele.¹⁴ Retsidiivsust käsitlevad uuringud ulatuvad tagasi aastasse 1923. Sam B. Warner viis 1923. aastal USA-s läbi uuringu (*Factors Determining Parole From the Massachusetts Reformatory*), kus uuris retsidiivsust mõjutavaid tegureid.¹⁵ Ta vaatles uuesti vanglasse sattumist. Ta järeldas, et tingimisi vabastamisel polnud mõju vanglasse uuesti sattumisele.

Teiste riikide uuringud (Recidivism Report ..., 2003; Comprehensive Recidivism Study, 2002; Hypén, 2004; Drabsch, 2006; Recidivism, 2009) on näidanud, et retsidiivsus on suurem meeste, nooremate, varem karistatute ja korduvalt vanglas viibinute puhul; veel on leitud, et kõige retsidiivsemad on varavastaseid kuritegusid toime pannud inimesed. Väiksem on retsidiivsus naistel, vanematel ning raskeid isikuvastaseid ja seksuaalkuritegusid toime pannud isikutel.¹⁶

1.1. Retsidiivsuse üldine tase

Tüüpiline retsidiivsuse tase erinevates rahvusvahelistes uuringutes on olnud 30-50% vahel.¹⁷ Ka Eestis on retsidiivsuse tase vanglast vabanenute seas kõrge. Retsidiivsuse näitajatega on kooskõlas ka Eesti prokuröride ja kohtunike hinnangud, kelle meelest on retsidiivsusrisiki arvestamine kõige olulisem siis, kui kaalutakse isiku vanglast vabastamist ennetähtaegselt.¹⁸

Retsidiivsuse määr 2007. aasta menetlusotsuste ja vanglast vabanemiste puhul erines rühmiti enam kui kaks korda. Kõige madalam oli see lõpetamiste puhul (18%), kõrgeim aga vanglast

¹⁴ **The Scottish Centre for Crime & Justice Research.** Reducing Reoffending: Review of Selected Countries. September 2012, lk 10. Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.audit-scotland.gov.uk/docs/central/2012/nr_121107_reducing_reoffending_supp_sccjr.pdf (22.04.2015) (edaspidi Scottish research)

¹⁵ **E. Altmäe.** Vanglast vabanenute uuesti sattumine vanglasse. 2012, lk 5. (edaspidi Altmäe 2012)

¹⁶ Retsidiivsus Eestis, lk 10.

¹⁷ Scottish research, lk 5.

¹⁸ **A. Cottino.** Crime prevention and control: Western beliefs vs. traditional legal practices. International Review of the Red Cross, 90. 2008, lk 12. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://journals.cambridge.org.ezproxy.utlib.ee/action/displayFulltext?type=1&fid=2438976&jid=IRC&volumeId=90&issueId=870&aid=2438972&bodyId=&membershipNumber=&societyETOCSession=> (20.04.2015) (edaspidi Cottino)

vabanenutel (40%). Süüdimõistetutest kuulati aasta jooksul pärast otsust uues kuriteos kahtlustatavana üle 24%.¹⁹

Uuesti vangi sattumine ei pea alati tähendama, et inimene mõisteti süüdi kuriteos. 2009. aastal vabanenud isikud jagati vabastamise aluse järgi nelja kategooriasse: 1) isikud, kes vabanesid seoses karistuse ärakandmisega; 2) nn šokivangistusest vabanenud isikud, kes vabanesid seoses osaliselt ärakandmisele mõistetud vangistuse ärakandmisega; 3) tingimisi elektroonilise järelevalve alla määratud isikud; 4) vangistusest tingimisi ennetähtaegselt vabastatud isikud. Andmestiku analüüs näitas, et 12 kuu jooksul sattus uuesti vanglasse 21% vabanenutest ehk 459 isikut; 79% ehk 1719 isikut jäid vabadusse.²⁰

1.2. Vanglast vabanenute retsidiivsus

Retsidivistidel on välja kujunenud negatiivne suhtumine ühiskonda, iseloom on väärastunud. Retsidivistid püüavad säilitada kontakte oma kurjategijatest kaaslastega. Vajadused ja huvid on väärastunud, täielikult puuduvad tulevikku suunatud huvid, enamus on alkohoolikud, suurt huvi tuntakse hasartmängude vastu. Igapäevaküsimustesse suhtutakse ükskõikselt. Retsidivistid on sageli agressiivsed, egoistid, ükskõiksed kaaslaste kannatuste vastu, küünilised vastassugupoole vastu. Hinnatud on parasitlik eluviis – tööd ei tehta ei vabaduses ega kinnipidamiskohas. Haridustase on madal, kultuurivajadused puuduvad. Mida rohkem on retsidivistil karistusi, seda madalam on tavaliselt tema haridustase. Pikaajaline eraldatus kinnipidamiskohas on loonud nende seas omataolise subkultuuri. Oma tavadest hoitakse kinni. On välja kujunenud kuritegeliku ühiskonna hierarhia ja grupinõuded, 20% retsidivistidel on psüühilisi häireid, suur hulk retsidiviste ei seo oma tegu selle tagajärgedega. Retsidivistide ümberkasvatamise võimalused on tavaliselt väga tagasihoidlikud. Suure osa kuritegudest panevad kinnipidamiskohtadest vabanenud toime kohe esimesel nn vabadusaastal.²¹

Ennetähtaegse vabastamise juures peavad menetlejad retsidiivsusrisiki hindamisel kõige olulisemaks järgmiseid tegureid: kas tegu on sõltlasega, kas ja kui palju ta on varem karistatud ning kas tal on vabanedes võimalus minna tööle. Kinnipeetava käitumist vanglas vaadeldakse enne tähtaega vabastamise kontekstis eelkõige distsiplinaarrikkumiste olemasolu

¹⁹ Retsidiivsus Eestis, lk 11.

²⁰ Altmäe 2012, lk 10.

²¹ Retsidiivsus, KESA-Mauritius, lk 12.

ja nende iseloomu alusel: rasked distsiplinaarrikkumised pärsivad vabanemisvõimalusi. Kohtunike ja prokuröride jaoks on oluline arvestada ka seda, kas inimene töötas või õppis vangistuse ajal. Leiti ka, et vangide madal haridustase takistab neid pärast vabanemist tööd leidmast, mistõttu on oluline vanglas viibimise vältel õppida.²²

Vanglast vabanenute kõrgem retsidiivsuse määr võib viidata mitmele asjaolule: esiteks vanglakaristuse kui käitumise muutmisele suunatud mõjutusvahendi ebaefektiivsusele, teiselt poolt võib aga näidata, et vangi satuvadki kõrgema riskiga n-õ kalduvuskurjategijad, kelle puhul ei ole vanglal ka šokiefekti ja kes ei tahagi kriminaalsusest kui loomulikust käitumisest loobuda.²³

Vanglas viibimine võib vähendada retsidiivsust lühemas perspektiivis, kuid pikemas perspektiivis seda suurendada, sest vanglast vabanenutel on raske tööd leida ning seega otsivad nad võimalust end ülal pidada, kaldudes kuritegelikule eluviisile. Üldkasuliku töö määramine mõjub retsidiivsusele paremini kui lühiajaline vangistus. Šotimaa uuring näitas, et üldkasuliku töö tegijate seas oli retsidiivsuse tase madalam.²⁴

Vastavalt süstemaatilise analüüsile seostatakse pikki vanglakaristusi retsidiivsuse kasvuga. Uurimis all olid isikud, kes oli vanglas kauem kui 30 kuud ning selgus, et vanglast vabanemisel panid nad suure tõenäosusega toime uue kuriteo. Samuti leiti ka, et range järelevalve teostamisel pole erilist mõju retsidiivsuse vähendamisele.²⁵ Vanglast varem vabanemise puhul on väiksem retsidiivsus nende seas, kes vabastatakse elektroonilise järelevalve alla. Enamik vanglast varem vabanenud isikud läbivad edukalt oma prooviaja, kuid selle kohta puuduvad uuringud, kes see mõjutab retsidiivsuse taset.²⁶

Vanglast aastatel 2004–2007 vabanenutest suurem osa (57–62%) oli vangis viibinud valdavalt ühe aasta, sealjuures oli kuni 6 kuud vangis viibinud veidi enam kui kolmandik (35–38%) vabanenutest. Vangistuse kestuse mediaan oli 8,7-st kuni 10 kuuni, st pooled vabanenud olid

²² Cottino, lk 13.

²³ Retsidiivsus Eestis, lk 11.

²⁴ **M. Sapouna, C. Bisset, A-M. Conlong.** What works to reduce reoffending: a summary of the evidence justice analytical services Scottish Government, October 2011, lk 7. Arvutivõrgus kättesaadav:

<http://www.gov.scot/Resource/0038/00385880.pdf> (22.04.2015) (edaspidi Sapouna, Bisset, Conlong)

²⁵ *Ibid*, lk 9.

²⁶ *Ibid*, lk 10.

olnud vangis sellest vähem, pooled sellest kauem. Aritmeetiline keskmine on mediaanist märksa suurem suhteliselt väikese arvu pikaajaliste vangistust kandnud isikute tõttu.²⁷ Suurem osa kurjategijatest käituvad tulevikus sarnaselt, sest neil on kriminaalkalduvus, vajadused ja riskid. Nende seas on tavaliselt kõrge töötuse tase, antisotsiaalne käitumine, perekondlikud probleemid ja püsiva elukoha puudumine.²⁸

1.3. Retsidiivsust mõjutavad tegurid

Retsidiivsuse vähendamisel on oluline hinnata retsidiivsusrisiki läbi seda põhjustavate tegurite väljaselgitamise ning seejärel nende põhjustega tegelemise. Tuleb tegeleda õigusrikkujate hoiakutega: püüda parandada ja taastada perekondlikke suhteid, et tekiks huvi palgatöö ja õppimise vastu ning sealt edasi pareneks sotsiaalne toimetulek.²⁹

Kuigi kurjategijad pole homogeenne grupp, on nendega seotud rida tunnuseid, mis neid ühiselt iseloomustab. Sinna alla kuuluvad sõltuvused, kriminaalkäitumine, perekondlikud probleemid, võimalikud lapsepõlve väärkohtlemised, töötus või finantsprobleemid, elukoha puudumine ning vaimse tervise probleemid. Paljud tunnused on omavahel seotud. Need varieeruvad indiviidist indiviidi. Nimetatud tunnustel on seos ka retsidiivsusega. Need on kriminogeense vajaduse tunnused, mida saab seostada teatud tüüpi kuritegudega, nagu näiteks vargused.³⁰

Praeguseni on uuritud erinevaid tegureid, mis mõjutavad retsidiivsust.³¹ Retsidiivsust saab hinnata mitmel alusel: a) kuritegevuse ajalugu; b) praegune kuritegu; c) elukoht; d) haridus, töökoht ning kvalifikatsioon; e) sissetulek; f) suhted elukaaslase, pere ja sugulastega;

²⁷ Retsidiivsus Eestis, lk 59.

²⁸ **Irish Prison Service**. Irish prison service recidivism study, 2013, lk 18. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.irishprisons.ie/images/pdf/recidivismstudyss2.pdf> (22.04.2015)

²⁹ Lobjak, lk 19.

³⁰ **Ministry of Justice**. Transforming Rehabilitation: a summary of evidence on reducing reoffending. 2013, lk 3. Arvutivõrgus kättesaadav: https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/243718/evidence-reduce-reoffending.pdf (22.04.2015) (edaspidi Transforming rehabilitation)

³¹ Altmäe 2012, lk 6.

g) suhted sõprade ja tuttavatega; h) narkootikumide tarvitamine; i) alkoholi tarbimine; j) emotsionaalne heaolu; k) mõtlemine ja käitumine; l) suhtumine ning orientatsioon.³²

Seega saab retsidiivsust hinnata üldiselt sotsio-demograafiliste tegurite (haridustase, rahvus, vanus, hõive); isiklike tegurite (iseloom ja haridus); eelnev kriminaalajaloo (vanus esimese kuriteo toimepanemisel, eelnevad vangistused); süüdimõistmise ajaloo (eelnevad vangistused, rikkumised) abil.³³ Iga arutus ning analüüs peaks arvestama sotsio-kultuurilisi väärtusi, mille järgi ühiskond toimib.³⁴

Naisi ja mehi tuleks analüüsis käsitleda võrdsetena.³⁵ Retsidiivsus on kõrgem meeste, noorte ja vanglast vabanenute seas. Eelnev vanglakogemus tõstab tõenäosust uus kuritegu toime panna. Retsidiivsuse vähendamiseks tuleks ehk kasutada kõige leebemaid meetmeid, panustada perekonnaelu ja hariduse uurimisele, vähendada vangla mõju edasisele elule ja parendada rehabilitatsioonivõimalusi.³⁶ Samuti leidis Šotimaa uuring, et lühema vanglakaristuste kandjate seas on retsidiivsus kõrgem.³⁷

Naiste seas võib retsidiivsuse tase olla väiksem, sest nad püüavad oma perekonda kaitsta ja neis tõusetub vanemlik kohusetunne. Noorte retsidiivistide seas on palju haridustee poolelijätjaid ning narkootilistest ainetest sõltujaid. Kirjandus on viidanud sellele, et naised saavad varem täiskasvanuks ning see seletab ka retsidiivsuse kõrget taset meeste seas.³⁸

Norra uuring kinnitab, et rahvuslik erinevus mõjutab retsidiivsust. Rootsis on enamik kurjategijaid nõ katseajal, Norras rakendatakse tingimisi vangistust ainult veerandil

³² **L. M. Van der Knaap, P. Oosterveld, D. L. Alberda, M. Ph. Born.** The Predictive Validity of Criminogenic Needs for Male and Female Offenders: Comparing the Relative Impact of Needs in Predicting Recidivism. *Law and Human Behavior*, 36. 2012, lk 416. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://ehis.ebscohost.com.ezproxy.utlib.ee/eds/pdfviewer/pdfviewer?sid=ab4f2567-b161-46a8-8179-3c82cb2ba318%40sessionmgr111&vid=2&hid=8> (21.04.2015) (edaspidi Van der Knaap, Oosterveld, Alberda, Born)

³³ Altmäe 2012, lk 6.

³⁴ Cottino, lk 289.

³⁵ Van der Knaap, Oosterveld, Alberda, Born, lk 414.

³⁶ Scottish research, lk 7.

³⁷ *Ibid*, lk 8.

³⁸ Sapouna, Bisset, Conlong, lk 6.

kurjategijatest. Norras jääb vanglast vabanenute retsidiivsuse tase 25% juurde, samas teistes Euroopa riikides on retsidiivsuse tase 34% kuni 59% juures.³⁹

Nii Inglismaa kui ka teiste riikide retsidiivsuse uuringutes on täheldatud, et kuritegevus saab alguses juba varases eas ning on trendiks noorte seas. Cambridge'i läbiviidud uuringu kohaselt oli kurjategijate seas hiljemalt 28 eluaastaks toime pandud vähemalt üks kuritegu. Suhe retsidiivsuse ja vanuse vahel on seletatud ka muutustega keskkonnas, sotsiaalsetes suhetes, suhtumises ja eluoludes, mis mõjutavad kurjategijat ja motiveerivad teda vastavalt käituma. Eluetappide eesmärkide saavutamine (kvaliteetsed sotsiaalsuhted, töötamine, abielu ja haridus) viivad isiku kuritegevusest kaugemale. Samuti eemalduvad isikud kuritegevusest kui nad lõpetavad suhtlemise tuttavatega, kes on kuritegevusega seotud.⁴⁰

Samuti leiti Šotimaa uuringutest, et mida vähem puutub noor isik kokku süsteemi formaalsustega (kohtus käimine, erinevad asutused), seda väiksem on tõenäosus, et ta paneb toime uue kuriteo.⁴¹ Rehabilitatsioon, ühiskondlik järelevalve ja hoolitsemine, mis on suunatud kriminaalse taustaga isikutele, vähendavad retsidiivsuse taset. Uuringud on näidanud, et kurjategijatel esineb mitmeid probleeme, millest areneb kriminaalne käitumine.⁴²

1.4. Retsidiivsuse vähendamine

Erinevatest Euroopa uuringutest selgub, et kriminaalse taustaga isikute ellu sekkumisel on suhteliselt tagasihoidlik mõju retsidiivsusele, vähendades seda 9-10%. Palju sõltub ka isikust endast, abiprogrammide kvaliteedist ja nende rakendamise määrast. Kindel on see, et probleemile pole ühest lahendust, millega saab retsidiivsust vähendada.⁴³

Riski ja vajaduste hindamine mõjutab retsidiivsust. Kriminogeensete vajaduste (neid võib nimetada ka kriminogeenseteks riskifaktoriteks) hindamine peab olema nii staatiline

³⁹ R. Krisoffersen. Abstract – Relapse study in the correctional services of the Nordic countries, 2010, lk 2.

Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.fangelsi.is/media/stofnunin/Nordic-relapse-study-abstract-.pdf>
(22.04.2015)

⁴⁰ Sapouna, Bisset, Conlong, lk 4.

⁴¹ *Ibid*, lk 11.

⁴² *Ibid*, lk 12.

⁴³ *Ibid*, lk 38.

(ajalooline ja /või demograafiline) kui ka dünaamiline (muutuvad näitajad), mis annavad meile aluse siduda neid kriminaalse käitumisega.⁴⁴

Kõiki retsidiivsuse vähendamise programme tuleb hinnata ning neist edukaid ja säästlikke programme tuleb levitada. Tähelepanelik programmide hindamine on vajalik, et ka teisi programme saaks täiustada. Näiteks, kui programm osutub efektiivseks ühes riigis, peaksid ka teised riigid võimalusel ning enda olukorda arvestavalt sellest eeskujuga võtma.⁴⁵ Näiteks vaimse häire ja uimastisõltuvuse ennetamiseks vaadeldakse iga vangi eraldi.⁴⁶ Seega tuleb paremate tulemuste saamiseks iga vangi füüsilist ja vaimset seisundit tuleb eraldi uurida ja hinnata. Nii saab selgust, kas isik vajab näiteks võõrutusravi või muud ravi.⁴⁷

Kõigil, kes tegelevad kinnipeetavatega, tuleb vähemal või suuremal määral kokku puutuda hindamisega. Näiteks vanglaametnikul tuleb hinnata kinnipeetava põgenemisohtu, et otsustada tema programmi paigutamise küsimus; psühholoogil ja sotsiaaltöötajal tuleb anda hinnang, kuidas kinnipeetav kohaneb ühiskonda ja tuleb seal seaduskuulekal viisil toime, rühmatöö läbiviijal tuleb hinnata, kas treeningu läbinutel toimus progress jne. Kõikidel neil juhtudel on teemaks otsesemalt või kaudsemalt retsidiivsusrisi hindamine. Kuigi hindamisvajadusega puututakse vanglasüsteemis pidevalt kokku, pole hindamismeetodites toimunud märgatavalt kiiret arengut. Tihti peale tehakse ka tänapäeval otsuseid peamiselt kahe infoallika põhjal: intervjueritakse kinnipeetavat ja tutvutakse tema isikliku toimikuga.⁴⁸

Hollandi 2011. aasta uuringu järgi on ravi tõhusam, kui see on suunatud vangidele ja vanglast vabanenutele, kes on kõige ohtlikumad. Tuleb arvestada iga isiku iseloomu ja tunnustega, riskidega ja vajadustega. Samas raha nappuse tõttu toimub ravi või teraapia

⁴⁴ **Council of State Governments Justice Center**, Reducing Recidivism: States Deliver Results (New York: Council of State Governments Justice Center, 2014), lk 4. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.bja.gov/Publications/CSG-ReducingRecidivism.pdf> (21.04.2015)

⁴⁵ **L. McKean, C. Ransford**. Current Strategies for Reducing Recidivism. Center for Impact Research, August 2004; lk 25. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://targetarea.org/researchdoc/recidivismfullreport.pdf> (22.04.2015) (edaspidi McKean, Ransford).

⁴⁶ McKean, Ransford, lk 15.

⁴⁷ *Ibid*, lk 25.

⁴⁸ **Justiitsministeeriumi vanglate osakonna sotsiaalhoolekande talitus**. Kinnipeetavate sotsiaalmajanduslik taust ja vajaduste uuring. Tallinn 2002; lk 3. <http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=20745/Kinnipeetavate+sotsiaalmajanduslik+taust+ja+vajaduste+uuring.pdf> (20.04.2015) (edaspidi Justiitsministeeriumi vanglate osakonna sotsiaalhoolekande talitus).

gruppides. Kindlasti tuleb arvestada sellega, et iga kurjategija käitumine erineb teistest. Tavaliselt on raviprotsess seda raskem ja pikem, mida rohkem on isik kuritegusid toime pannud.⁴⁹

Vägivaldsete kurjategijate retsidiivsust saab prognoosida neid iseloomustavate tunnuste järgi. Tavaliselt kopeerivad nad kellegi teise käitumist. Samuti on tavaliselt sellistel isikutel olnud korduvalt rikkumisi, nad on vanemate poolt hüljatud isikud.⁵⁰ Retsidiivsust võivad ennustada mitmesugused riskitunnused: probleemid, mida iseloomustab psühhopaatia (eelkõige on psühhopaatia all mõeldud eneseteadlikkuse puudumist, probleemi lahendamise oskuse puudumist), madal haridustase, vähesed saavutused elus.⁵¹

Tõhusad programmid peaksid arvestama asjaoluga, et vangid ja kurjategijad seisavad silmitsi mitmete raskustega, mis takistavad elus hakkama saamist: madal haridustase, töökogemuse puudumine, füüsilise ja vaimse tervise probleemid ja kindla elukohta puudumine. Seega peab retsidiivsuse vähendamisel arvestama kõikide aspektidega. Näiteks pole töötuse probleemi lahendamisest kasu, kui isik veel sõltuvusaineid kuritarvitab. On selge, et kõrge retsidiivsuse tase ohustab ühiskonna turvalisust.⁵²

Ükski programm ei saa üksinda märkimisväärselt retsidiivsust vähendada. Tihti on vabanenutel raske leida elukohta ja tööd, jääda uimastivabaks, perekonnaga lähedaseks saada ja uuesti oma elu üles ehitada. Retsidiivsuse vähendamiseks on vaja tähelepanu pöörata muutuvatele asjaoludele ning nendega arvestada.⁵³

Hollandi 2011. aasta uuringu järgi aitab kõige rohkem retsidiivsust vähendada kolm meetodit: sõltuvusravi, õppimine ja töötuse vähendamine.⁵⁴ Inimesi peaks ideaalis ravima üksikult, mitte gruppide kaupa.⁵⁵ Grupiravi puhul on oluline see, et grupi moodustanud isikutel oleks

⁴⁹ **E. Mulder, J. Vermunt, E. Brand, R. Bullens, H. van Marle.** Recidivism in subgroups of serious juvenile offenders: Different profiles, different risks? *Criminal Behaviour and Mental Health*, volume 22, issue 2, 30. December 2011; lk 123. Arvutivõrgus kättesaadav:

<http://onlinelibrary.wiley.com.ezproxy.utlib.ee/doi/10.1002/cbm.1819/pdf> (22.04.2015) (edaspidi Mulder).

⁵⁰ *Ibid*, lk 131.

⁵¹ *Ibid*, lk 132.

⁵² McKean, Ransford, lk 5.

⁵³ *Ibid*, lk 26.

⁵⁴ *Ibid*, lk 4.

⁵⁵ Mulder, lk 132.

samad tunnused. See aitab retsidiivsuse vähendamisele kaasa. Erinevate gruppide puhul tuleks rakendada ka erinevat ravi. Teisisõnu peaks ravi olema suunatud eraldi riskifaktoritele.⁵⁶

1.4.1. Sõltuvusravi

Sõltuvusravi on kasutatud pikalt ning aja jooksul on see järjest rohkem kättesaadavaks muutunud. Sõltuvusravil oli retsidiivsusele otsene mõju.⁵⁷ Ainete kuritarvitamine on probleem eelkõige vangide seas.⁵⁸ Eestis on vanglates üks enam kasutatavaid programme eluviisitreening õigusrikkujatele. See on mõeldud sõltuvusainete kuritarvitajatele/sõltlastele ja hasartmängusõltlastele, kelle puhul sõltuvus põhjustab õigusvastast käitumist. Üldeesmärgiks on muuta sõltuvust tekitavate ainete tarvitamist. Maksimumeesmärk on lõpetada ainete tarvitamine ja/või hasartmängude mängimine ning vähim eesmärk on kontroll tarvitamise/mängimise üle.⁵⁹

USA 2007. aasta uuringu kohaselt aitavad sõltuvusravid ja ka teised raviprogrammid vähendada retsidiivsust 10-20%-le. Praegu on inimesed probleemidest palju teadlikumad kui 30 aastat tagasi.⁶⁰ Seega on tänapäeval suuremad võimalused retsidiivsuse vähendamiseks.

1.4.2. Õppimine ja töötuse vähendamine

Õppeprogrammid on suunatud vabanenud vangide vajadustele, et nad saaksid uusi kogemusi ja säilitaksid töökoha.⁶¹ Vanglate üks eesmärkidest on luua efektiivne keskkond, mis vähendab retsidiivsuse riski. Paljud rikkujad on madala hariduse ja puudulike oskustega, seega ka töötud. Erinevad haridusprogrammid aitavad vabanenutel ühiskonnas hakkama saada ja vähendada retsidiivsuse riski. USA-s läbiviidud uuringu järgi sattus 32% isikutest, kes ei võtnud haridusprogrammist osa, uuesti vanglasse. Haridusprogrammist osa võtnud isikutest

⁵⁶ Mulder, lk 133.

⁵⁷ Ross, Guarnieri , lk 4.

⁵⁸ McKean, Ransford, lk 4.

⁵⁹ **Vanglateenistuse kodulehekülj.** Sotsiaalse rehabilitatsiooni programmid õigusrikkujatele. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.vangla.ee/51223> (22.04.2015) (edaspidi Vanglateenistuse kodulehekülj)

⁶⁰ **R. K. Warren.** Evidence-Based Practice to Reduce Recidivism: Implications for State Judiciaries. U.S. Department of Justice. National Institute of Corrections, August 2007; lk 72. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://static.nicic.gov/Library/023358.pdf> (22.04.2015) (edaspidi Warren).

⁶¹ McKean, Ransford , lk 5.

sattus uuesti vanglasse 23%. Vangidel on võimalik ülikoolikursuseid kaugõppes võtta ning 80% õppima hakanutest lõpetab kooli.⁶²

Eesti 2002. aasta analüüsi põhjal järeldati, et kolmveerand kinnipeetavatest omab soovi oma haridusteed vangistuses või väljaspool vanglat kindlasti jätkata. Veerand kinnipeetavatest soovisid omandada kõrgharidust.⁶³ Vangisisene ravi on säästlikum ning see peaks olema kättesaadav. Vangidele tuleks tagada õppimisvõimalus. Arvestades madalat haridustaset, on hariduse omandamine üks suurematest vajadustest, sest vanglas õppimine aitab enesetäiendamisele kaasa.⁶⁴

Justiitsministeeriumi 2006. aasta uuringu soovitude kohaselt tuleks toetada kinnipeetavate vanglas töötamist; vähendada tööandjate/ettevõtjate eelarvamusi kinnipeetavate värbamisel. Samuti tuleks välja arendada tugiprogrammid, mis pikendavad endiste kinnipeetavate tööturul püsimist ning edaspidi arendada välja kompleksprogrammid kinnipeetavate integreerimiseks (nõustamine, tasemekoolitus, majutus, sõltuvusravi).⁶⁵

Eestis vanglates kasutatakse mitmesuguseid sotsiaalse rehabilitatsioone programme. Õpitakse end igapäevaelus väljendama, oma mõtteid analüüsima ja käitumist kontrollima. Täiendatakse ja arendatakse oskusi, mida on vaja teiste inimestega suhtlemisel: praktiliste harjutuste, rollimängude, arutelude jm harjutuste abil õpitakse erinevates olukordades teisi ja ennast kahjustamata toime tulema. Individuaalprogramm on inimestele, kel on probleeme toimetulekuga; eesmärk on aidata süüdimõistetuil omandada, arendada ja rakendada mitmesuguseid sotsiaalsete probleemide lahendamiseiga seotud oskusi, et nad suudaksid probleemsetes olukordades toime tulla. Vabanemiseelne programm on neile, kelle vangistus

⁶² **Australian Government.** Reducing recidivism through vocational education and training and programs. Australian Institute of Criminology, no. 65, 29 January 2008; lk. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.aic.gov.au/documents/F/6/8/%7BF6809B19-BF61-4531-9A2F-BE9808CC383B%7Dcrim065.pdf> (21.04.2015).

⁶³ Justiitsministeeriumi vanglate osakonna sotsiaalhoolekande talitlus, lk 15.

⁶⁴ McKean, Ransford, lk 25.

⁶⁵ **K. Kallikorm.** Vanglast vabanenute tööhõive võimalused. Bakalaureusetöö, Tartu 2003; lk 3. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=22360/Vanglast+vabanenute+t88h6ive+v6imlauseid.pdf> (21.04.2015) (edaspidi Kallikorm)

on kestnud üle aasta, et enne vabanemist õpetada igapäevaseid toimetulekuoskusi ja ühiskonnas paremini hakkama saada.⁶⁶

Tööandjatele pakutav tööturuteenus väiksema konkurentsivõimega töötute tööle võtmisel ei ole leidnud piisavalt rakendust vanglast vabanenud töötajate puhul. Sellise olukorra kujunemise üheks põhjuseks võib tuua asjaolu, et tööandjatel ei ole piisavalt infot nimetatud teenuse kohta. Tuginedes rahvusvahelistele näidetele võib öelda, et endiste kurjategijate tööhõive probleemide leevendamine saab toimuda vaid koostööl põhinedes, haarates kaasa erinevate valdkondade professionaale (vanglad, kriminaalhooldus, tööhõiveametid, riiklik sotsiaalhoolekanne, erinevad mittetulundusühendused, tööandjad, jm).⁶⁷

1.4.3. Muud võimalused

Vanglas veedetud aega vaadeldakse tänapäeval enamasti kui perioodi, mille jooksul on võimalus likvideerida puudujääke kinnipeetava hariduses, kutseoskustes ja töökogemuses. Kui töö ja haridus vanglas annab ka tööturul nõutud oskustepagasi, siis on vabanemisejärgne sulandumine ühiskonda enamasti valutum.⁶⁸

Justiitsministeeriumi 2009. aasta uuringus leiti, et valdav enamus pole üldkasuliku tööle suunamisele järgnenud aasta ega ka 18 kuu jooksul uut kuritegu toime pannud ning ilmselt ei tee seda ka tulevikus, kuna uue kuriteo toime pannud isikute juurdekasv aja jooksul aeglustub.⁶⁹ Enamik ÜKT tegijaid rakendanud tööandjaid soovitaks seda teistele tööandjatele.⁷⁰ Tööandjad ÜKT tegijate vastuvõtmisel tavaliselt rangeid eeltingimusi ei sea, kuid enamasti ei soovita narkomaane ega vargaid. Tööandjate ning kriminaalhooldusametnike hinnangul ei ole prokuratuur ja kohus isikute ÜKT-le määramisel alati piisavalt arvestanud

⁶⁶ Vanglateenistuse kodulehekülg.

⁶⁷ Kallikorm, lk 59.

⁶⁸ **M.-L. Liiv, E. Hanni.** Vangide tööhõive vabaduses: vanglas töötanud ja mittetöötanud kinnipeetavate võrdlus. 2006, lk 10. Arvutivõrgus kättesaadav:

http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=26164/VANGITOOH6IVE_VIIMANE290906.pdf
(22.04.2015)

⁶⁹ **A. Ahven.** Üldkasuliku töö kohaldamine ning mõju retsidiivsusele. Justiitsministeeriumi kriminaalteabe ja analüüsi talitus, kriminaalpoliitika osakond. Tallinn 2009; lk 4. Arvutivõrgus kättesaadav:

<http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=50531/%DCKT+kohaldamine+ning+m%F5ju+retsidiivsusele.pdf> (20.04.2015) (edaspidi Ahven)

⁷⁰ *Ibid*, lk 26.

nende tervislikku seisundit või isikuomadusi, mille tõttu on ÜKT-le mõnikord suunatud puudega inimesi ja sõltlasi. Kõik tööd ei sobi noortele, füüsilist koormust mitte kannatavatele ja haigetele inimestele ning nende arvates tuleks paremini kaaluda, kas isik on suuteline oma tunnid ära tegema.⁷¹

Vanglast vabanenud isikud kogevad raskusi tavaeluga kohanemisel, kusjuures need raskused on enamasti psühholoogilist laadi. On märkimisväärne, et kohanemiskursusi, stressi ja depressiooni kogesid ja kirjeldasid intervjuueeritud vanglast vabanenud inimesed ühtemoodi, sõltumata vanusest, soost, rahvusest ja majanduslikust olukorrast. Vanglast vabanenud isikud vajavad psühholoogilist abi ja nõustamist nendest raskustest ülesaamiseks, kuid nende võimalused psühholoogilist abi saada on äärmiselt piiratud. Arvestades vanglast vabanenud isikute psühholoogilist seisundit, stressi ja kohanemiskursusi, mida nad kogevad, peaks nõustamisteenus olema kergesti ja kiiresti kättesaadav ning tasuta.⁷² Vanglast vabanenud isikud võivad kogeda majanduslikke toimetulekuraskusi, kuid peavad neid teisejärgulisteks võrreldes psühholoogiliste probleemidega. Enamasti on majanduslikud probleemid tekkinud enne kinnipidamisasutusse sattumist ja seotud muude riskifaktoritega kui vanglakaristuse kandmine.⁷³

⁷¹ Ahven, lk 27.

⁷² **L. Aim.** Vanglast vabanenud isikute rehabilitatsioon Tartu linna näitel. Bakalaureusetöö, Tartu 2007; lk 54. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=33507/bakalaureuset%F6%F6.pdf> (20.04.2015) (edaspidi Aim).

⁷³ *Ibid*, lk 55.

2. VARASEMAD UURINGUD KURITEOLIIGITI

Järgnevalt vaadeldakse retsidiivsust sagedamini esinevate kuriteoliikide puhul: KarS § 121 ja § 263 (koos); KarS § 184; KarS § 199 ning KarS § 424.

Kars § 121 (kehaline väärkohtlemine) näeb teise inimese tervise kahjustamise eest, samuti löömise, peksmise või valu tekitanud muu kehalise väärkohtlemise eest ette rahalise karistuse või kuni kolmeaastase vangistuse; KarS § 263 (avaliku korra raske rikkumine) näeb avalikus kohas käitumise üldnõuete rikkumise eest, kui see on toime pandud vägivallaga või relva või relvana kasutatava muu eseme, lõhkeseadeldise või lõhkeainega ähvardades ette rahalise karistuse või kuni viieaastase vangistuse. KarS § 184 kohaselt karistatakse narkootilise ja psühhotroopse aine suures koguses ebaseadusliku käitlemise eest ühe- kuni kümneaastase vangistusega. KarS § 199 (vargus) järgi karistatakse võõra vallasasja äravõtmise eest selle ebaseadusliku omastamise eesmärgil rahalise karistuse või kuni kolmeaastase vangistusega. KarS § 424 näeb mootorsõiduki, maastikusõiduki ja trammi juhtimise eest joobeseisundis ette rahalise karistuse või kuni kolmeaastase vangistuse.

Kuriteoga kaasnevaid kulusid mõõdetakse sageli karistuse kandmise tõenäosuse ja karistuse raskusastme kaudu. Kui teolt tabamise ja süüdimõistmise tõenäosus suureneb, ilmneb „hoiatusefekt“ (deterrence effect). Potentsiaalne kurjategija tunnetab, et väheneb võimalus kuriteo toimepaneku õnnestumiseks ning kuriteoga kaasnevad potentsiaalsed kulud suurenevad. „Hoiatusefekti“ iseloomustavate selgitavate muutujatena kasutatakse enamasti kuritegude avastamise määra, politseinike arvu piirkonnas, kulutusi politseijõududele või vangide arvu. Potentsiaalne kurjategija arvestab enne kuriteo sooritamist kuludega, mis kaasnevad tabamise, süüdimõistmise ja karistuse kandmisega.⁷⁴

Üldiselt kehtib seos, et mida noorem on kurjategija oma esimese kuriteo ajal, seda suurem on võimalus tulevikus retsidiivsusele. Seega, kui juba noorelt varastatakse, on suur tõenäosus, et sama isik varastab ka tulevikus.⁷⁵ Samuti on selgunud mitmest uuringust, et mida lühem on

⁷⁴ **T. Raus, L. Timmusk.** Kuritegevust mõjutavad sotsiaalmajanduslikud ja demograafilised tegurid.

Justiitsministeerium, 2005, lk 13. Arvutivõrgus kättesaadav:

<http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=52476/3.+Kuritegevust+m%F5jutavad+sotsiaalmajandu slikud+ja+demograafilised+tegurid.pdf> (20.04.2015)

⁷⁵ **A. M. Vries, M. Liem.** Recidivism of Juvenile Homicide Offenders. Behavioral Sciences & the Law, volume 29, issue 4, 2011, lk 496. Arvutivõrgus kättesaadav:

vangistuse periood, seda suurem kalduvus on retsidiivsusele.⁷⁶ Teatud kuritegude retsidiivsuse taseme puhul on otsustavaks ka see, kuidas ühiskond suhtub antud rikkumisse.⁷⁷ Väga oluline on hinnata tulevikus toime pandavaid kuritegusid, mille eest juba isikuid on kinni peetud ning mõelda sellele, kuidas riski vähendada. Riskifaktorid võivad aga aastatega muutuda.⁷⁸

Vanglast vabanenud isikute viimast vanglakaristust tinginud kuriteoliikide kirjeldamisel võetakse arvesse kõik vaatlusalused kuriteoliigid, kusjuures üks ja sama isik võis samal ajal karistust kanda mitut liiki kuriteo eest. Aastatel 2004–2007 vabanenute seas on ligi kolm korda kasvanud korduva jooles sõidukijuhtimise eest karistatud isikute arv ja osakaal (2003–2007 kasvas niisuguste kuritegude registreerimine kaks korda); samuti vägivallakuritegude eest karistatud isikute arv ja osakaal. Vargusi toime pannud isikute arv püsis samal tasemel ning nende osakaal vanglast vabanenute seas vähenes. 2007. aastal vabanenutest oli kõige enam varguse eest karistatud (44%); järgnesid korduva jooles sõidukijuhtimise (14%) ja röövimise (13%) eest karistatud.⁷⁹

Enamik uuringuid püüab leida, millised tegurid mõjutavad retsidiivsust ning millised kuriteod on probleemsemad.⁸⁰ Justiitsministeeriumi retsidiivsuse uuringu järgi oli narkokurjategijate, röövimise ja kelmuse toime pannute arv sedavõrd väike, et nende põhjal pole võimalik teha järeldusi retsidiivsuse kohta samaliigiliste kuritegude osas.⁸¹

<http://onlinelibrary.wiley.com.ezproxy.utlib.ee/doi/10.1002/bsl.984/pdf> (21.04.2015)

⁷⁶ **E. Baumer.** Levels and predictors of recidivism: the Malta experience. *Criminology*, volume 35, issue 4, 2006, lk 619. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://onlinelibrary.wiley.com.ezproxy.utlib.ee/doi/10.1111/j.1745-9125.1997.tb01232.x/pdf> (19.04.2015) (edaspidi Baumer)

⁷⁷ *Ibid*, lk 620.

⁷⁸ **Snowden, R. J; Gray, N. S; Taylor, J; MacCulloch, M. J.** Actuarial Prediction of violent recidivism in mentally disordered offenders. *Psychological Medicine*, 2007, lk 1593. Arvutivõrgus kättesaadav: http://journals.cambridge.org.ezproxy.utlib.ee/download.php?file=%2F38597_0D3C4B09D3476371DC59B661E41AD32E_journals__PSM_PSM37_11_S0033291707000876a.pdf&cover=Y&code=4eba1a6fe7d236f19f1f376d4cb1ef35 (21.04.2015)

⁷⁹ Retsidiivsus Eestis, lk 55.

⁸⁰ **C. Spohn, D. Holleran.** The effect of imprisonment on recidivism rates of felony offenders: a focus on drug offenders. *Criminology*, volume 40, issue 2, 2006, lk 333. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://onlinelibrary.wiley.com.ezproxy.utlib.ee/doi/10.1111/j.1745-9125.2002.tb00959.x/pdf> (20.04.2015) (edaspidi Spohn, Holleran)

⁸¹ Retsidiivsus Eestis, lk 44.

Mitmest uuringust on selgunud, et need, kes on toime pannud tõsiseid kuritegusid, on eelnevalt seadust rikkunud, on sõltuvuses või on tingimisi väljas, kalduvad uuesti kuritegusid toime panema.⁸² See on fakt, et inimese omadused on retsidiivsuse tasemega seotud.⁸³ Neil, kes on varasemalt seadust rikkunud ning mõne väiksema kuriteo toime pannud, on retsidiivsuse tase kõrge.⁸⁴ Põhiliselt tooks välja, et 1) retsidiivsuse tase on kõrgem vägivaldsete kuritegude puhul, kui need isikud ei ole hõivatud vangistuse ajal ning kui nad elavad kohas, kus on erinevad rassid; 2) retsidiivsuse tase on kõrge narkokuritegude puhul, kui tegemist on noorte isikutega.⁸⁵

Retsidiivsus on olnud püsivalt suurim vanglakaristuse lõpuni kandnud isikute seas. 2012. aastal sel alusel vanglast vabanenutest pani ühe aasta jooksul uue kuriteo toime 45%, see on vähem kui eelmistel aastatel. Vanglast tingimisi enne tähtaega vabanenute retsidiivsuse määr jäi aastatel 2004–2006 vahemikku 22–24%, kuid seejärel suurenes ja ulatus 2008. aastal 37%-ni. Järgmistel aastatel on retsidiivsus vähenenud, 2012. aastal vabanenute puhul oli see 25%. Šokivangistuse ära kandnud ja 2011. aastal vabanenud isikute ühe aasta retsidiivsuse määr oli 23%, mis oli vaatlusperioodi väikseim näitaja. Elektroonilise järelevalve alla määratud isikute retsidiivsus oli 19%, ületades sellega kolme eelmise aasta taset. Elektroonilist järelevalvet kohaldatakse alates 2007. aasta kevadest.⁸⁶ Järgnevalt vaatleme kõige tihemini esinevate kuriteoliikide uuringuid lähemalt.

⁸² **C. E. Kubrin, E. A. Stewart.** Predicting who reoffends: the neglected role of neighborhood context in recidivism studies. *Criminology*, volume 44, issue 1, 2006, lk 166. Arvutivõrgus kättesaadav:

<http://onlinelibrary.wiley.com.ezproxy.utlib.ee/doi/10.1111/j.1745-9125.2006.00046.x/pdf> (20.04.2015)

(edaspidi Kubrin, Stewart)

⁸³ Kubrin, Stewart, lk 176.

⁸⁴ **D. P. Mears, X. Wang, C. Hay, W. D. Bales.** Social ecology and recidivism: implications for prisoner reentry. *Criminology*, volume 46, issue 2, 2008, lk 319. Arvutivõrgus kättesaadav:

<http://onlinelibrary.wiley.com.ezproxy.utlib.ee/doi/10.1111/j.1745-9125.2008.00111.x/pdf> (19.04.2015)

(edaspidi Mears, Wang, Hay, Bales)

⁸⁵ *Ibid*, lk 326.

⁸⁶ **Justiitsministeerium.** Kuritegevus Eestis 2013, lk 69. Arvutivõrgus kättesaadav:

http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/www.kriminaalpoliitika.ee/files/elfinder/dokumendid/18_kuritegevus_ees_tis_2013.pdf (22.04.2015) (edaspidi Kuritegevus Eestis 2013)

2.1. Vägivallakuritegu

Justiitsministeeriumi 2010. aasta uuringu järgi hindasid vägivallakurjategijate retsidiivsusriski kohtunikud mõnevõrra kõrgemaks kui prokurörid. Ka tegelikud retsidiivsusnäitajad näitavad, et vägivalda kasutanud isikute puhul ei ole uute kuritegude toimepanemise võimalus oluliselt väiksem kui näiteks varavastaseid kuritegusid sooritanute puhul. Vägivallakuritegude puhul uuriti vanglast vabanenute rühmas ka seda, kuidas erines tapmistest eest ja ülejäänud (kergemate) vägivallakuritegude eest karistatute retsidiivsus. Tõenäosus, et tapmise eest karistatud vanglast vabaneja paneb aasta jooksul toime mõne uue kuriteo, on keskeltläbi kolm korda väiksem kui muid vägivallakuritegusid toime pannud isikute puhul. Vahekord ei muutu suuremat ka siis, kui võrrelda nelja aasta jooksul pärast vabanemist sooritatud kuritegusid: 2004. aastal vabanenud tapjatest oli nelja aastaga uue kuriteo toime pannud 31%, muude vägivallakuritegude toimepanijatest aga 65%. Ilmselt on nende kahe näitaja võrdluses olulisem tuua välja tapmistega seotud eripärasid: näiteks suure osa tapmisi paneb impulsiivselt toime ohvri lähedane, tapjad on tihti varem karistamata ja sageli ei esine nende juures muid kõrgendatud retsidiivsusriskile viitavaid tegureid.⁸⁷

Retsidiivsuse madal määr tapmistest puhul näitab, et enamasti pole need inimesed pärast vabanemist ühiskonnale ohtlikud. Kuna aga tegu on ikkagi raskeima kuriteo toime pannud isikutega, ei saa menetlejatele ette heita analüüsis kinnitust leidnud asjaolu, et tapjate puhul kaalutakse retsidiivsusriski enne tähtaega vabastamiste puhul põhjalikumalt kui teiste kuritegude puhul.⁸⁸

2011. aastal esmakordselt läbi viidud perevägivalla juhtumite analüüs näitas, milline on menetluspraktika politseini jõudnud perevägivalla juhtumites. Hinnati oma pereliikmete suhtes vägivaldsete inimeste retsidiivsust ehk seda kui paljud kindlaks tehtud vägivallatsejatest pärast kohtuotsuse saamist või menetluse lõpetamist uue kriminaalasja raames kahtlustatavana uuesti üle kuulatakse. Teiste riikide uuringute põhjal võib väita, et retsidiivsus perevägivalla juhtumite puhul on enamasti seotud mitmete muude sotsiaalsete probleemidega, lisaks avaldub retsidiivsetel vägivallatsejatel sageli muid kuritegelikke riske. Perevägivallas lahendi saanud kurjategijatest 8% kuulatakse uues kuriteos kahtlustatavana üle 6 kuu jooksul, 14% 12 kuu jooksul ning viiendik 18 kuu jooksul. Enamasti ei ole uued

⁸⁷ Retsidiivsus Eestis, lk 19.

⁸⁸ *Ibid*, lk 20.

kuriteod siiski seotud vägivallaga. Perevägivalla toimepanijate retsidiivsus on madalam kui kõigi vägivallakuritegude toimepanijatel keskmiselt. 2007. aastal oli olenevalt isikute ringist vägivallakuritegude toimepanijate retsidiivsuse määr 18-38%. Kõige madalam retsidiivsus on rahalise karistuse saanutel (2%) ja neil, kelle suhtes menetlus avaliku menetlushuvi puudumisel lõpetatakse (8%). Kõige kõrgem on retsidiivsus vanglast vabanenutel (24%) – selle põhjuseks võib lugeda nii vangistuse mõjusid kui ka inimese enda kompleksseid riske. Reaalset vangistust tuleks jätkuvalt kasutada viimase võimalusena, kuna see tõstab hilisemat korduvkuritegevuse riski.⁸⁹

Kõige enam menetletakse perevägivalla juhtumeid kehalise väärkohtlemise (KarS § 121) ja ähvardamisena (KarS § 120). 2011. aastal Justiitsministeeriumis läbi viidud analüüs (Salla ja Surva, 2011) näitas, et perevägivalla menetlustest lõpetatakse 45% erinevatel otstarbekuse kaalutlustel (sh 53% avaliku menetlushuvi puudumise tõttu, 42% lepitamise teel ning 5% juhtumitest saadetakse lahendamiseks alaealiste komisjoni). Kohtusse jõuab hinnanguliselt iga neljas perevägivalla juhtum. Kui vanglast vabanenud vargusi toimepannud isikutest kuulati aasta jooksul uuesti kahtlustatavana üle 52%, siis vägivallakuritegusid toimepannud isikute puhul oli vastav näitaja 38%. Sarnaselt teistele kuriteoliikidele oli ka vägivallatsete retsidiivsus kõrgeim vanglast vabanenute hulgas ning madalam nende puhul, kelle osas kohus ja prokuratuur rakendasid vangistuse alternatiive. See on seletatav ühelt poolt vangistuse negatiivsete mõjudega, teiselt poolt aga sellega, et vanglasse satuvad üldjuhul inimesed, kelle retsidiivsus on kõrgem. Samuti tõi analüüs välja, et kergeid vägivallakuritegusid toimepannud isikute retsidiivsus on märksa kõrgem kui tapmise eest karistatutel. Politsei- ja Piirivalveametis läbiviidud analüüs (Meikas ja Põldar, 2011) näitas, et ligi pooltel tapmiseni viinud juhtumitest on politsei saanud varasemalt samale aadressile väljakutseid, mille põhjuseks on peretüli, lärm korteris, joomingud jmt.⁹⁰

Perevägivalla teemal tehti 2012. aastal mõned analüüsid, mis puudutasid nii ohvreid kui ka vägivallatsete. Tagne Kesküla magistr töö käsitles perevägivalla vähendamisele suunatud sotsiaalprogrammide rakendamist Eestis ja ta leidis, et võttes arvesse perevägivalla eripära ja vajadust programmide järele, ei rakendata neid Eestis piisavalt. Kui kõikidest

⁸⁹ **J. Salla, L. Surva.** Perevägivallatsete retsidiivsus. Kriminaalpoliitika analüüs, nr 8/2012, lk 1. Arvutivõrgus kättesaadav:

http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/www.kriminaalpoliitika.ee/files/elfinder/dokumendid/perevagivallatsete_retsidiivsus_justiitsministeerium_2012.pdf (21.04.2015) (edaspidi Salla, Surva)

⁹⁰ *Ibid*, lk 2.

kriminaalasjadest, kus oleks võimalik perevägivallatsejale määrata kohustusi, jõuab 35% kohtusse ja nendest omakorda 20% moodustavad sellised otsused, kus kohtu poolt määratava karistuse sisuks on kohustus osaleda sotsiaalprogrammis, siis kõikidest kriminaalasjadest, kus on võimalik perevägivallatsejale määrata kohustusi, moodustab ainult 7% selliseid kriminaalasju, kus realselt määratakse perevägivallatsejale kohustus osaleda sotsiaalprogrammis. Justiitsministeeriumis viidi läbi perevägivallatsejate retsidiivsuse analüüs, mis näitas, et perevägivallas lahendi saanud kurjategijatest 8% kuulatakse uues kuriteos kahtlustatavana üle 6 kuu jooksul, 14% 12 kuu jooksul ning viiendik 18 kuu jooksul. Enamasti ei ole uued kuriteod siiski seotud vägivallaga. Perevägivalla toimepanijate retsidiivsus on madalam kui kõigi vägivallakuritegude toimepanijatel keskmiselt. 2007. aastal oli olenevalt isikute ringist vägivallakuritegude toimepanijate retsidiivsuse määr 18-38%. Kõige madalam retsidiivsus on rahalise karistuse saanutel (2%) ja neil, kelle suhtes menetlus avaliku menetlushuvi puudumisel lõpetatakse (8%). Kõige kõrgem on retsidiivsus vanglast vabanenutel (24%) – selle põhjuseks võib lugeda nii vangistuse mõjusid kui ka inimese enda kompleksseid riske. Reaalset vangistust tuleks jätkuvalt kasutada viimase võimalusena, kuna see tõstab hilisemat korduvkuritegevuse riski.⁹¹

Ameerika uuringute kohaselt on seksuaalkurjategijate seas on retsidiivsuse tase kõrge.⁹² Justiitsministeeriumi andmeid vaadates võib öelda, et seksuaalkurjategijate seas on meil retsidiivsuse tase madal. 2007. aastal seksuaalkuritegude eest karistatud isikud ei pannud 18 kuu jooksul toime ühtegi samaliigilist kuritegu, samuti ei olnud selliseid kuritegusid 2008. aastal.⁹³ Justiitsministeeriumi 2010. aasta uuringu järgi olid seksuaalkuriteod vaadeldud kuriteoliikidest ainsad, kus süüdimõistetute retsidiivsuse määr ületas vanglast vabanenute retsidiivsuse protsenti. Kuid selle näitaja põhjal ei saa kindlaid järeldusi teha, sest ühelt poolt on seksuaalkurjategijate arv väike, mistõttu mõjutab näitajat konkreetne indiviidide rühm, teiselt poolt oli vanglast vabanenute retsidiivsuse määr näiteks 2004. ja 2005. aastal veel märksa kõrgem (vastavalt 26% ja 38%).⁹⁴

⁹¹ Vägivalla vähendamise arengukava aastateks 2010-2014: 2012. aasta täitmise aruanne, lk 1. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://rahvatervis.ut.ee/bitstream/1/5841/1/Justiitsministeerium2013.pdf> (22.04.2015) (edaspidi Vägivalla vähendamise arengukava)

⁹² Kubrin, Stewart, lk 187.

⁹³ Retsidiivsus Eestis, lk 44.

⁹⁴ *Ibid*, lk 18.

2012. aastal registreeriti 7843 vägivallakuritegu, mida on 6,6% rohkem kui eelnenud aastal. Samal ajal on üldine kuritegevuse tase langenud 4%. Vägivallakuriteod moodustasid registreeritud kuritegudest 19% (2011. aastal 17,3%).⁹⁵ Vägivallakuritegudest moodustas suurima osa kehaline väärkohtlemine. Võrreldes 2011. aastaga suurenes kehaliste väärkohtlemiste arv 4785 kuriteolt 5311-ni ning vägivallakuritegude arv ja osakaal kõigist kuritegudest näitab endiselt kasvutrendi. Sageduselt teisel kohal on ähvardamise juhtumid (700 juhtumit; 8,9%). Võrreldes 2011. aastaga on vähenenud röövimiste (457; 5,8%) ja avaliku korra raskete rikkumiste (378; 4,8%) osakaal, suurenenud aga seksuaalkuritegude osakaal (248; 3,2%), seda peamiselt vägistamiste tõttu, mida oli peaaegu poole rohkem kui eelmisel aastal. Tapmisi ja mõrvu oli 2012. aastal võrreldes eelmise aastaga viiendiku võrra vähem: kui 2011. aastal registreeriti 100 tapmist ja mõrva, siis aasta hiljem juba 80 (nendest 59 tapmist ja 21 mõrva). Vägivalla tagajärjel hukkunud inimeste arv aga sellisel määral ei muutunud, kuna registreeritud juhtumid on ka kuriteokatsed ja kuriteole kihutamise juhtumid, mis ei lõppenud inimese surmaga. Ründe tagajärjel hukkunute arv vähenes 2012. aastal Eestis kahe võrra 63-ni.⁹⁶

2013. aastal registreeriti 7969 vägivallakuritegu, mida on 2% rohkem kui 2012. aastal. Vägivallakuriteod moodustasid registreeritud kuritegudest 20% (2012. aastal 19%). Kõige sagedasem vägivallakuritegu oli kehaline väärkohtlemine (69%). Võrreldes 2012. aastaga suurenes selle registreerimine 4%. Sageduselt järgneb ähvardamine, mille registreerimine kasvas 2%. Teistest levinud vägivallakuritegudest kasvas ainsana röövimiste arv, mis oli eelmisel neljal aastal kiiresti vähenenud. Röövimisi registreeriti 476, mis on 4% enam kui 2012. aastal.⁹⁷ Avaliku korra raskete rikkumiste ja võimuesindaja vastaste rünnete arv vähenes aastaga vastavalt 22% ja 4%. Vägivallakuritegevuse tase oli 2013. aastal kõige kõrgem Narvas, Tallinnas, Ida-Virumaal ja Pärnus. Kõige väiksem oli vägivallakuritegude suhtarv elanike arvu Hiiumaal, Saaremaal ja Viljandimaal. Võrreldes 2012. aastaga vähenes vägivallakuritegude registreerimine kolmes maakonnas (Tartu-, Võru- ja Lääne-Virumaal), jäi samale tasemele samuti kolmes (Ida-Virumaal, Saare- ja Harjumaal) ning kasvas ülejäänud

⁹⁵ **Justiitsministeerium.** Kuritegevus Eestis 2012, lk 41. Arvutivõrgus kättesaadav:

http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/www.kriminaalpoliitika.ee/files/elfinder/dokumendid/17_kuritegevus_ees_tis_2012_0.pdf (22.04.2015) (edaspidi Kuritegevus Eestis 2012)

⁹⁶ Kuritegevus Eestis 2012, lk 42.

⁹⁷ Kuritegevus Eestis 2013, lk 24.

ühexas maakonnas. Suurim oli vägivallakuritegude arvu kasv Läänemaal: 98-lt 156 kuriteoni (58%).⁹⁸

2014. aastal registreeriti 7489 vägivallakuritegu, mida on 6% vähem kui 2013. aastal. Vägivallakuriteod moodustasid registreeritud kuritegudest nagu eelmiselgi aastal 20%. Vägivallakuritegude suurima osa (72%) moodustas kehaline väärkohtlemine. Kuritegude arvu vähenemine võrreldes eelmise aastaga on kõige suurem avaliku korra raskete rikkumiste (-107, 36%), röövimiste (-116, 24%), võimuesindaja vastaste rünnete arvus (-40, 15%). Registreeritud 25st vägivallakuriteo koosseisust on eelmise aastaga võrreldes üksikute juhtumite võrra enam kuritegusid toime pandud 9 vägivallakuriteo koosseisu puhul, nt suurimat kasvu näitab vägistamiste arv (2014:147; 2013: 135).⁹⁹

2.2. Narkokuritegu

Erinevatest välismaa uuringutest on selgunud, et retsidiivsuse tase on väga kõrge narkootikumide kasutajate seas.¹⁰⁰ 2008. aasta Ameerikas läbi viidud uuringust nähtub, et retsidiivsuse tase on kõrgem sõltlaste puhul ning nende puhul, kes kannavad karistuse lõpuni.¹⁰¹ Narkosõltlased moodustasid ligikaudu kolmandiku kõigist 2012. aastal vanglast vabanenutest. Nende retsidiivsus oli märgatavalt suurem (52%) kui narkosõltuvuseta isikutel (31%). Retsidiivsuse tase oli kõrgeim opiaadisõltlaste seas (66%), kes moodustasid ligikaudu poole kõigist vabanenud narkosõltlastest; sarnane oli olukord ka eelmistel aastatel. Karistusest käitumiskontrolliga tingimisi vabastatud isikute retsidiivsuse määr on vaadeldaval perioodil püsinud vahemikus 25–29%, olles lähedane vanglast tingimisi enne tähtaega vabastatute retsidiivsuse tasemega.¹⁰²

2012. aastal registreeriti 866 narkokuritegu (KarS-i §-d 183–190), enamasti (81%) oli tegu narkootilise ja psühhotroopse aine suures koguses ebaseadusliku käitlemisega (§ 184). Narkokuritegude üldarv võrreldes 2011. aastaga vähenes viis protsenti. Kogu registreeritud kuritegevusest moodustasid narkokuriteod kaks protsenti. Narkokuritegude registreerimise

⁹⁸ Kuritegevus Eestis 2013, lk 25.

⁹⁹ **Justiitsministeerium.** Kuritegevus Eestis 2014, lk 36. Arvutivõrgus kättesaadav:

http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/www.kriminaalpoliitika.ee/files/elfinder/dokumendid/kuritegevuse_at_2015_0.pdf (22.04.2015) (edaspidi Kuritegevus Eestis 2014)

¹⁰⁰ Spohn, Holleran, lk 329.

¹⁰¹ Mears, Wang, Hay, Bales, lk 322.

¹⁰² Kuritegevus Eestis 2013, lk 69.

tase sõltub otseselt uurimisasutuste töö tulemuslikkusest ja prioriteetidest. Alates 2005. aastast on suure koguse narkootikumide käitlemise kuritegusid (§ 184) registreeritud märksa enam kui väikese koguse narkootikumide (§ 183) ebaseaduslik käitlemise kuritegusid. See kajastab tugevamat rõhuasetust eeskätt suurte kogustega kaubitsejatele. Narkootikumide vahendamise seotud kuritegude arvu vähenemine pärast 2008. aastat on seotud registreerimispraktika muutusega: sarnasel asjaoludel toime pandud narkokuritegusid on hakatud registreerima jätkuva kuriteona, mille tulemusel varem mitme kuriteona registreeritud juhtumeid käsitletakse ühe jätkukuriteona.⁷³ Kõige populaarsem narkootikum on endiselt kanep, mida konfiskeeriti kõige sagedamini; järgnesid stimulaatorid (amfetamiin, ecstasy ja neile lähedased ained). Märkatavalt suurenes tugevatoimeliste fentanüülide konfiskeerimine; sellele ainele pööratakse ka erilist tähelepanu suure üledoosi riski tõttu. GHB-d konfiskeeriti üle kahe korra enam kui 2011. aastal.¹⁰³

Retsidiivsusrisiki poolest peeti ohtlikuks narkokurjategijaid. Peaaegu iga kolmas vastaja pidas nende retsidiivsusrisiki väga kõrgeks. Üllatuslikult lahknesid siin kahe piirkonna vastanute arvamused: kui Lõuna piirkonnas pidasid peaaegu kõik vastanud seda riski kõrgeks või väga kõrgeks, siis Lääne piirkonnas ei pidanud seda väga kõrgeks ükski kohtunik ega prokurör. Samas on narkomaania levik nendes kahes piirkonnas üsna sarnane. Ohvriuringu järgi (Statistikaamet, 2010a) on Lõuna ja Lääne piirkonnas narkomaaniaga kokku puutunud 10–12% elanikest, Põhja piirkonnas oli selliseid inimesi 48% ja Virus 44%. Suuremalt ei erine kaks piirkonda ka küsimuse suhtes, kas küsitlule on pakutud narkootikume või tunneb ta isiklikult mõnda narkomaani. Ilmselt ei saa seda küsitluse tulemust pidada piirkondlikuks eripäraks, tegu on konkreetsete vastanute juhuslikult kattunud kogemuse representatsiooniga.¹⁰⁴

Mõnede riikide kogemuse järgi on uute kuritegude toimepanemise risk märgatavalt väiksem pärast süüdimõistmist vangis mittesaadetud narkomaanide puhul, võrreldes enne ravi mõnda aega vangis viibinutega (pole teada, kas süüdimõistetute koosseis on olnud kummalgi juhul sarnane). Taanis korraldatud uuringu kohaselt oli otse ravile saadetute puhul retsidiivsus 44%, kuid vangistusest tulnute puhul 65%. Sarnast tendentsi on täheldatud ka Itaalias, kus on soovitatud süüdimõistetud ravile saata otse kohtust, ilma vanglat läbimata. Põhjamaades saadetakse süüdimõistetud aga esmalt vangis, kus nende ravivajadusi hinnatakse ning soovi

¹⁰³ Kuritegevus Eestis 2012, lk 93.

¹⁰⁴ Retsidiivsus Eestis, lk 85.

korral on võimalik järelejäänud vangistusaeg kanda ravikeskuses. Uuringud kinnitavad, et ravi tulemuslikkuse peamine eeldus on järjekindlus ja raviprogrammi läbimine. Ravilt väljalangemine on üks suuremaid probleeme üldiselt ning eriti ravi pakkumisel vangistuse alternatiivina, kuna süüdimõistetuid ootab ravi poolelühendamisel vangistus.¹⁰⁵

Narkokuritegude puhul pani menetlejaid retsidiivsusrisiki üle hindama ilmselt tõdemus, et paljud narkokurjategijad on ise sõltlased, mis märgatavalt tõstab narko- ja muude kuritegude toimepanemise riski. Nii narko- kui seksuaalkuritegude eest vangistatud isikutest pani aasta jooksul uue samaliigilise kuriteo toime mõni üksik vabanenu. Tuleb aga arvestada, et narkokuritegudena käsitletakse vaid aine suures koguses käitlemist; narkootikumide tarvitamist karistatakse väärteokorras.¹⁰⁶

Iirimaa uuringud on näidanud, et otseselt narkootikumide tarvitamise tõttu kuriteo toime pannud isikute puhul on retsidiivsuse vähendamisel ravi efektiivsem kui vangistus. Iiri uurijate arvates võis ajavahemikus 1995–1999 aset leidnud 29%-lise kuritegevuse vähenemise üks põhjusi olla metadoonasendusravi paranenud kättesaadavus Dublini piirkonnas. Uuringud näitavad, et oma narkootikumide tarvitamist kontrollida suutvad õigusrikkujad rikuvad taas seadusi väiksema tõenäosusega kui need, kes oma sõltuvust kontrollida ei suuda. Samas rõhutavad asjatundjad, et isiklik soov ja vaba tahe on peamised kriteeriumid narkomaaniaravis ning mitmete ekspertide arvates ei toeta sund ravi tulemuslikkust. On ka täheldatud, et osa kurjategijaid on raviks motiveeritud pigem sanktsiooni tõttu kui soovist ravi saada ja usust selle vajalikkusesse. Võrreldes vabatahtlikult ravile minejatega usuvad sundravi saajad väiksema tõenäosusega ravisse, on selleks vähem motiveeritud ja vähem valmis selles aktiivselt osalema.¹⁰⁷

2013. aastal registreeriti 1019 narkokuritegu (KarS-i §-d 183–190), enamasti (78%) oli tegu narkootilise ja psühhotroopse aine suures koguses ebaseadusliku käitlemisega (§ 184). Narkokuritegude üldarv kasvas võrreldes 2012. aastaga 18%. Kogu registreeritud kuritegevusest moodustasid narkokuriteod 2,6%. Narkootikumide vahendamisega seotud kuritegude arv on pärast 2008. aastat vähenenud registreerimispraktika muutuse tõttu:

¹⁰⁵ **A. Ahven.** Narkomaaniaravi vangistuse alternatiivina, Tallinn 2007, lk 34. Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/www.kriminaalpoliitika.ee/files/elfinder/dokumendid/narkoravi_vangistus_e_alternatiivkaristusena_justiitsministeerium_2007.pdf (21.04.2015) (edaspidi Narkomaaniaravi)

¹⁰⁶ Retsidiivsus Eestis, lk 18.

¹⁰⁷ Narkomaaniaravi, lk 34.

sarnastel asjaoludel toime pandud narkokuritegusid on hakatud registreerima jätkuva kuriteona, nii et varem mitme kuriteona registreeritud juhtumeid käsitletakse ühe jätkukuriteona. Narkokuritegude registreerimine sõltub otseselt uurimisasutuste töö tulemuslikkusest ja prioriteetidest. Alates 2005. aastast on võitlus organiseeritud narkokuritegevusega olnud üks keskseid töösuundi ja selle tulemusena on rohkem tähelepanu pööratud suure koguse narkootikumide käitlemise kuritegudele (§ 184).¹⁰⁸ 2013. aasta märtsis täpsustatud kuritegevusvastaste prioriteetide kohaselt (Justiitsministeerium, 2013) on selles valdkonnas vaja keskenduda eelkõige tugevatoimelistele uimastitele ja alaealistele suunatud narkokuritegevusele. 2013. aastal esitati süüdistus kümnele üle piiri tegutsenud kuritegelikule rühmale.¹⁰⁹

Välisriikide kogemused on näidanud, et ravile suunatud narkomaanidest kurjategijate retsidiivsus on raviprogrammi läbimise järel märgatavalt vähenenud. Eestis analoogilised uuringud puuduvad ning pole ka andmeid raviprogrammi läbinute hilisema retsidiivsuse kohta. Eestis jääb ainuüksi narkomaanidest kurjategijate arv aastas hinnanguliselt 2000–3000 vahele. Kõigi narkomaanidest kurjategijate suhtes pole kindlasti võimalik ega otstarbekas rakendada vangistuse alternatiivina narkomaaniravile suunamist, kuid ka juhul kui vaid osa neist ravile suunata, oleks aastas selleks vaja sadu ravikohti. Praegu on puudus praktiliselt igat liiki ravivõimalustest. Paljude (esmajoones noorte) süüdimõistetute puhul ei tuleks kõne alla ka asendusravi, mis veelgi piirab ravivõimalusi.¹¹⁰

Ravil püsimise tõenäosuse üheks näitajaks võib olla ravinõuete mittetäitmise korral järgneva sanktsiooni "surve" tajumise määr. Kohustusliku raviprogrammi puhul tuleks ravialuseid seetõttu regulaarselt informeerida ravi jätkamise kasulikkusest ning selle poolelijätmise tagajärgedest. Sanktsiooniähvarduse väärtus võib olla selle suutlikkuses sundida kurjategijat püsima ravil piisavalt kaua, et mingi kasu avalduks. Juhul kui tegu on lihtsalt repressiivse mõjuga, võib niisugune kallite ravimeetodite puhul ilmnunud efekt avalduda ka odavamama (vähemkvalifitseeritud) ravi puhul. Olenemata sellest, kas retsidiivsuse vähenemine on tingitud sanktsiooniähvardusest mõjust või ravi enda mõjust, on ravile suunamine igal juhul kasulik kuritegevuse vähendamiseks. Ravil oleku ajal on ka kriminaalne aktiivsus väiksem.¹¹¹ Paljud uuringud kinnitavad, et narkomaaniravi on tulemuslikum ja tasuvam kui

¹⁰⁸ Kuritegevus Eestis 2013, lk 52.

¹⁰⁹ *Ibid*, lk 53.

¹¹⁰ Narkomaaniravi, lk 21.

¹¹¹ *Ibid*, lk 35.

narkomaanide vangistuses hoidmine. Samas on jätkuvalt nappus teaduslike uuringutega saadud tõenditest, mis võimaldaks täpselt öelda, "mis, kuidas, millal ja kelle suhtes töötab".¹¹²

2.3. Vargus

Varguste retsidiiviks loetakse uue tahtliku süüteo, näiteks varguse toimepanemist isiku poolt, kes on varem toime pannud varguse, röövimise või omastamise; retsidiivi arvestatakse varguste kvalifitseerimisel ning karistuste määramisel, samuti kriminaalvastusest vabastamise küsimuste lahendamisel. Retsidiivsüüteod on väga levinud ka Euroopa riikides. Keskmiselt 50-60% vabanenud isikutest paneb kolme-nelja aasta jooksul pärast vangist vabanemist toime uue süüteo. Kõrgemat retsidiivsuse taset märgatakse kergete süütegude eest süüdimõistetute, põhiliselt varaste hulgas. Seoses 15. märtsil 2007 aastal jõustunud karistusseadustiku § 218 muudatustega on suurenenud toimepandud pisivarguste hulk. KarS § 218 2007. aastal kehtinud regulatsioon nägi väheväärtusliku asja või väheolulise varalise õiguse vastu suunatud varavastase süüteo eest, kui vara väärtus on alla 1000 krooni, ette väärteokaristusena trahvi või aresti ja seda ka korduvate varguste puhul. Sellega on kaasnenud korduvate pisivarguste hulga suurenemine ning süvenenud nende toimepanijates kindlustunne, et pisivarguse toimepanemine ei too kaasa kriminaalkaristust. Seega ei ole väärteokaristused korduvate pisivaraste suhtes täitnud oma eripreventiivset eesmärki.¹¹³

Kõige kõrgem on retsidiivsuse määr varguste puhul. 2007. aastal vanglast vabanenutest pani aastaga uue varguse toime 52%, süüdimõistetutest 33% ning menetluse lõpetamise korral otstarbekusest 23%. Ka menetlejad peavad vargusi toime pannud isikute retsidiivsusrisiki üheks kõrgemaks. Leiti veel, et varguste toimepanemist mõjutab tugevalt narko- ja alkoholisõltuvus.¹¹⁴ Varguse eest karistatutest panevad ka järgmise kuriteona toime varguse vähem kui pooled. Aasta jooksul paneb uuesti varguse toime 13% varguse eest süüdimõistetutest. Võrreldes 2008. aastaga vähenes pisut korduvalt varguse toime pannud süüdimõistetute osakaal: kui 2007. aastal varguse eest süüdimõistetutest pani 9 kuuga uue varguse toime 11%, siis 2008. aastal 8%.¹¹⁵ 2010. aastal oli kõige rohkem oli varavastase

¹¹² Narkomaaniaravi, lk 37.

¹¹³ **O. Staniglazov**. Pisivarguste retsidiivsus Eestis läbi karistusseadustiku muudatuste prisma. Magistritöö 2012. Arvutivõrgus kättesaadav: http://dSPACE.utlib.ee/dSPACE/bitstream/handle/10062/26708/Staniglazov_Oleg.pdf.txt (22.04.2015) (edaspidi Staniglazov)

¹¹⁴ Retsidiivsus Eestis, lk 18.

¹¹⁵ *Ibid*, lk 44.

kuriteo toimepanijaid. Esimese aasta jooksul kuulati 67% üle seoses varavastase kuriteoga ning teisel aastal koguni 80%.¹¹⁶ Vargusega seotud kurjategijate seas on retsidiivsus kõrgem kui seksuaalkurjategijate seas ning ka üldine retsidiivsuse tase on just varavastaste süütegudega seotud.¹¹⁷ Samuti on kõrge retsidiivsuse tasemega kelmused.¹¹⁸

Enne 2007. aastat kehtis karistusseadustiku redaktsioon, mille kohaselt korduv väheväärtusliku asja vargus oli kuritegu. Selline lähenemine tundus kriminaalpoliitikutele menetlusressursi raiskamisena ning seega töötati välja seadusemuudatus, mille kohaselt väheväärtusliku asja väärtusega alla 1000 krooni (63 eurot ja 98 senti) korduv vargus muutus karistatavaks väärteo korras. Paraku jäid muud rakursid peale menetlusökonoomia ning vangide arvu vähendamise analüüsist välja. Seadus jõustus 2007. aasta märtsis.¹¹⁹

Justiitsministeeriumi tellitud küsitluse põhjal langes 2011. aastal varguse ohvriks 15% inimestest. Enamikust vargustest ei anta politseile teada. Sagedamini jäetakse teatamata seetõttu, et juhtum ei olnud tõsine või ei usuta, et politsei lahendab juhtumi (Rannama ja Salla, 2010). Vargus on Eestis kõige levinum kuritegu, moodustades 2012. aastal 46% kõigist registreeritud kuritegudest ning 82% varavastastest kuritegudest. Möödunud aastal registreeriti kuritegudena 18 628 vargust, mis on 1547 võrra vähem kui aasta varem (-8%). Varavastaseid väärteguisid väheväärtusliku asja ja varalise õiguse vastu registreeriti 16 34557, neist enamiku moodustasid vargused. Raskendavate asjaoludega 58 registreeriti kokku 10 702 vargust, neist süstemaatilisi 3026 (2011: 3275), sissetungimisega 6599 (2011: 6877), grupis toime pandud vargusi 464 (2011: 496) ning avalikult, kuid vägivalda kasutamata toime pandud vargusi 294 (2011: 346). Varguste arv vähenes möödunud aastal kaheksas maakonnas ning jäi samale tasemele või kasvas seitsmes maakonnas.¹²⁰

Menetlejate arvamused retsidiivsusrisiki kohta ei läinud kokku narko- ja seksuaalkuriteguisid sooritanud isikute retsidiivsusnäitajatega: nad leidsid, et varguste järel on uute kuritegude toimepanemise risk suurim just neid kuriteguisid toime pannud isikutel, ent retsidiivsusnäitajad on nii vanglast vabanenute kui ka süüdimõistetute rühmas madalaimad.¹²¹

¹¹⁶ E. Altmäe. Vanglast vabanenute retsidiivsust mõjutavad tegurid, Tallinn 2013, lk 32. (edaspidi Altmäe 2013).

¹¹⁷ Scottish research, lk 8.

¹¹⁸ Spohn, Holleran, lk 334.

¹¹⁹ Staniglazov.

¹²⁰ Kuritegevus Eestis 2012, lk 71.

¹²¹ Retsidiivsus Eestis, lk 18.

Seega kõrgeima retsidiivsusriskiga rühmaks (enim vastuseid hinnanguga „väga kõrge“) peeti varguse toime pannud isikuid. Kohtunike ja prokuröride hinnangud väga palju ei erinenud, kuid võis täheldada, et varaste retsidiivsusrisk hinnati mõnevõrra kõrgemaks Põhja piirkonnas – ilmselt mh seepärast, et Tallinnas pannakse toime enamik Eestis registreeritud varguseid (Ahven ja Salla, 2009) ja ka enamik süstemaatiliselt vargusi toime pannud isikuid tegutseb Tallinnas.¹²²

Vargus on Eestis kõige levinum kuritegu, moodustades 2013. aastal 42% registreeritud kuritegudest ja 77% varavastastest kuritegudest. Möödunud aastal registreeriti kuriteona 16 465 vargust – see on 2163 ehk 12% võrra vähem kui aasta varem. Raskendavate asjaoludega¹³ registreeriti 9094 vargust, neist süstemaatilisi 2698 (2012: 3594), sissetungimisega 5942 (2012: 6869), grupis toime pandud vargusi 769 (2012: 890) ja avalikult, kuid vägivalda kasutamata toime pandud vargusi 360 (2012: 373). Ühe varguse puhul võis esineda mitu raskendavat asjaolu korraga.¹⁴ 59% vargustest registreeriti Harjumaal. Varguste arv vähenes möödunud aastal kõikides maakondades.¹²³ Varguste lahendamise määr on teiste peamiste kuriteoliikidega võrreldes suhteliselt väike, kuna sageli ei ole kahtlustatav kohe teada ja teda ei õnnestu ka hiljem tuvastada. 2013. aastal lahendati 6087 vargust, kuritegude lahendamise määr oli 37% (2012. aastal 36%).¹²⁴ 88% möödunud aastal varguses kahtlustatavana ülekuulatuist olid mehed ja 12% naised. 62% kahtlustatavatest oli alg- või põhiharidusega, 36% kesk- või keskeriharidusega ja 2% kõrgharidusega (sh rakenduslik kõrgharidus). Varguses kahtlustatavatest 61% olid vanuses 18–35 aastat.¹²⁵

Vargus on Eestis kõige levinum kuritegu, moodustades 2014. aastal 42% kõigist registreeritud kuritegudest ja 78% varavastastest kuritegudest. Möödunud aastal registreeriti kuriteona 15 738 vargust, mis on 727 võrra vähem kui aasta varem (-4%). Raskendavate asjaoludega¹⁹ registreeriti 8395 vargust, neist süstemaatilisi 2923 (2013: 2698), sissetungimisega 4946 (2013: 5942), grupis toime pandud vargusi 694 (2013: 769) ning avalikult, kuid vägivalda kasutamata toime pandud vargusi 355 (2013: 360). Ühe varguse puhul võis esineda mitu raskendavat asjaolu korraga.¹²⁶ 85% möödunud aastal varguses kahtlustatavatest olid mehed ja 15% naised. Ligi 62% kahtlustatavatest oli alg- või põhiharidusega, 36% kesk- või

¹²² Retsidiivsus Eestis, lk 85.

¹²³ Kuritegevus Eestis 2013, lk 38.

¹²⁴ *Ibid*, lk 39.

¹²⁵ *Ibid*, lk 40.

¹²⁶ Kuritegevus Eestis 2014, lk 54.

keskeriharidusega ning ligi 3% kõrgharidusega (sh rakenduslik kõrgharidus). Varguses kahtlustatavatest 57% olid vanuses 18–35 aastat.¹²⁷

2.3. Joobes sõidukijuhtimine

Viimastel aastatel on korduvalt autot purjuspäi juhtinud ja kriminaalkorras karistatud kriminaalhooldusaluste – kõnekeeles „roolijoodikute” – arv kriminaalhooldussüsteemis jõudsalt kasvanud; seetõttu tuli leida uut liiki sekkumisi, millega mõjutada selliste isikute käitumist ning täita kriminaalhoolduse peamist eesmärki: ennetada korduvkuritegevust, s.t vältida uuesti purjuspäi autojuhtimist.¹²⁸

Varguste järel oli kõrgeim retsidiivsusmäär 2007. aastal joobes juhtidel: aasta jooksul pärast süüdimõistmist pani uue kuriteo toime 27%. 2008. aastal vähenes joobes juhtide puhul sama kuriteo toimepanemise määr märgatavalt: 2007. aasta üheksa kuu 8%-lt 2008. aasta 3%-le.¹²⁹ Joobes sõidukijuhtimise tõttu kriminaalhooldusel olevate isikute arv on viimastel aastatel kasvanud. Märtsis 2008 oli niisuguseid kriminaalhooldusaluseid 2790, neist kõige enam Tartu kriminaalhooldusosakonnas (1032).¹³⁰

Põhimõtteliselt oleks kõige kindlam kriteerium liiklusohutusprogrammi (LOP) tulemuslikkuse hindamiseks programmi läbinud isikute ning sellest kõrvale jäänud, kuid muudelt näitajatelt sarnase grupi retsidiivsuse (eeskätt liikluskäitumise) omavaheline võrdlus kuni viie aasta jooksul pärast programmi. Kahjuks polnud see käesoleva uuringu raames võimalik, tingituna LOPi lõpetamisest möödunud lühikesest ajast (valdavalt 0,5–1,5 aastat) ning eeskätt sobiva võrdlusgrupi puudumisest. Alkoholiprobleemidega sõidukijuhtide suunamine LOPi toimub suure tõenäosusega selliste tunnuste alusel (nt kohtu poolt pandud kohustus osaleda sotsiaalprogrammis, tõsised probleemid liikluskäitumises jm), mis ei luba

¹²⁷ Kuritegevus Eestis 2014, lk 56.

¹²⁸ **B. Tammiste, A. Ahven, A. Kruusement.** Joobes sõidukijuhtimise eest kriminaalhooldusele suunatud isikute liiklusohutusprogrammis osalemise tulemuslikkuse analüüs. Tallinn 2008, lk 7. Arvutivõrgus kättesaadav: http://rahvatervis.ut.ee/bitstream/1/1516/1/Tammiste2008_1.pdf (22.04.2015) (edaspidi Tammiste, Ahven, Kruusement)

¹²⁹ Retsidiivsus Eestis, lk 44.

¹³⁰ Tammiste, Ahven, Kruusement, lk 11.

LOPis osalenute gruppi enam võrrelda programmi mitteläbinutega – ilma samadel põhimõtetel võrdlusgruppi moodustamata.¹³¹

Kriminaalmenetlusregistri alusel analüüsiti, kui paljud LOPis osalenutest on programmi jooksul või pärast selle läbimist toime pannud uusi KarS § 424 järgi kvalifitseeruvaid kuritegusid. Ilmnes, et pärast seisuga 29.09.2008 oli 27 isikut (234-st) pärast I individuaaltundi taas toime pannud mõne kuriteo (mõned mitu kuritegu). Joobes sõidukijuhtimist esines 11 isiku puhul (neist mõni sõitis joobes korduvalt) ning 4 isikut juhtis sõidukit ilma juhtimisõigusega, ehkki juht polnud joobes – viimasel juhul oli tegu karistuse kandmisest kõrvalehoidumisega (KarS § 329). Toime pandi ka üks ärandamine ning 11 muud liiki (sõidukiga mitte seotud) kuritegu.¹³²

Mitmetes riikides on alkoholiprobleemidega sõidukijuhtide väärtushinnangute mõjutamiseks kasutusel spetsiaalsed liiklusohutusprogrammid, mida on maailmas peetud üldjoontes edukaks. Selliste sotsialiseerimisprogrammide eesmärk on ennetada joobes sõidukijuhtimisi, vähendada süütegudega kaasnevaid kannatusi. Karistamise asemel pööratakse programmides tähelepanu süüdlase teadmiste parandamisele ja väärtushoiakute mõjutamisele, mis peaks aitama edaspidi ära hoida uute süütegude toimepanemist. Eestis alustati liiklusohutusprogrammiga 2005. aastal Soome eeskujul – programmi elluviimist koordineerib Justiitsministeeriumi vanglate osakond. Liiklusohutusprogramm on suunatud eelkõige karistusest tingimisi vabastatud süüdimõistetutele, kes on allutatud käitumiskontrollile karistusseadustiku §-de 69, 74 või 76 järgi ning keda on karistatud liiklussüüteo (eelkõige KarS § 424 alusel). Antud programmi eesmärk on uute joobes toime pandud liiklusrikkumiste vähenemisele suunatud muutuse käivitamine ja toetamine. 2005. aasta sügisest kuni 2008. aasta keskpaigani on alkoholiprobleemidega sõidukijuhtidele mõeldud liiklusohutusprogrammis⁸³ osalenud 364 kriminaalhooldusalust. LOPis osalenud isikute arv moodustas alla 4% korduva joobes sõidukijuhtimise (KarS § 424) eest samal perioodil kohtusse saadetud isikutest. Joobes sõidukijuhtimise eest karistatud isikud moodustasid kõigist kriminaalhooldusalustest 35% (seisuga 15.03.2008).¹³³

Kriminaalhooldajate jaoks on raskendatud isikute alkoholisõltuvuse või alkoholi kuritarvitamise määratlemine, kuna alati ei ole teada, kas isikul on diagnoositud

¹³¹ Tammiste, Ahven, Kruusement, lk 53.

¹³² *Ibid*, lk 54.

¹³³ *Ibid*, lk 55.

alkoholisõltuvus ning kriminaalhooldajatel pole võimalust kasutada alkomeetreid nt rühmatundide alguses. Selgelt pole kokku lepitud, kas juhul, kui kriminaalhooldusalune isik on andnud kirjaliku nõusoleku LOPis osaleda, peab ta seda tegema ka juhul, kui nt programmi toimumise ajad ja/või koht pole algul teada, kuid need osutuvad hiljem ebasobivaks. Maapiirkondades ning väiksemates linnades on raskendatud rühmatöö läbiviija leidmine, kes oleks võimeline rühmatöid läbi viima vastavalt LOPi nõuetele.¹³⁴

Alkoholijoores sõidukijuhtimise korral on olenevalt juhi vere alkoholisalduse määrast tegu väärteoga või kuriteoga. Narkojoores sõidukijuhtimine kvalifitseeritakse kuriteona. 1. juulil 2009 jõustus seadusemuudatus, mille kohaselt on alati, kui mootorsõidukijuhi veres on vähemalt 1,5 promilli või hingeõhus vähemalt 0,75 promilli alkoholi, tegu kuriteoga (varem registreeriti olenemata joobe määrast kuriteona vaid korduv joores sõidukijuhtimine). Seetõttu on trendide kirjeldamisel otstarbekas vaadata joores sõidukijuhtimise kuritegusid ja väärtegusid koos ning nende summat tähistatakse väljendiga „joores sõidukijuhtimise süüteod“. Joores sõidukijuhtimise väärteo (LS § 224 lg 2) eest karistatakse rahatrahviga kuni 1200 eurot, arestiga või sõiduki juhtimisõiguse äravõtmisega kuni kaheteistkümne kuuni; juhtimisõigus võidakse ära võtta ka lisakaristusena. Trendid langevad üldjoontes kokku konjunktuuriinstituudi andmetega Eesti üldise alkoholitarvitamise kohta, kus samuti ilmnis kasv kuni 2007. aastani, sellele järgnes kolm aastat kestnud langus ning uus kasv 2011. aastal.¹³⁵

Seadusemuudatuse tulemusena muutus alates juulist 2009 joores juhtimisega seotud väärtegude ja kuritegude proportsioon: kui varem moodustasid kuriteod ligikaudu 30% niisugustest süütegudest, siis alates 2010. aastast on nende osakaal püsinud 50% lähedal. 2013. aastal registreeriti 6945 joores juhtimise süütegu, neist 3432 väärtegu ja 3513 kuritegu.

¹³⁶

2014. aastal registreeriti 6637 joores sõidukijuhtimise süütegu, neist 3458 väärtegu ja 3179 kuritegu. Joores sõidukijuhtimise süütegude koguarv vähenes tunduvalt aastatel 2008–2010, kuid seejärel kasvas see taas aastatel 2011–2012. Süütegude arv vähenes uuesti 2013. ja 2014. aastal (mõlemal aastal 4%). Joores sõidukijuhtimist on enam registreeritud suvel, kui liiklus on tihedam. Viimastel aastatel on märgatavalt suurenenud politsei kontrollitud sõidukijuhtide

¹³⁴ Tammiste, Ahven, Kruusement, lk 56.

¹³⁵ Kuritegevus Eestis 2012, lk 95.

¹³⁶ Kuritegevus Eestis 2013, lk 55.

arv. 2014. aastal kontrolliti sõidukijuhtide joovet 752 519 korda, mis on rohkem kui kunagi varem (21% enam kui 2013. aastal ning 51% enam kui 2012. aastal). Kuritegudest 6% pandi toime narkojoobes (2013: 10%; 2012: 8%). Valdav osa (80%) narkojoobes sõidukijuhtidest tabati Harjumaal (2013: 84%; 2012: 91%). Joobes sõidukijuhtimise kuriteos saadeti 2014. aastal kohtusse 3079 isikut (2013. aastal 3158 isikut). Kiiresti on kasvanud joobes sõidukijuhtimise eest sõidukite konfiskeerimine: 2014. aastal konfiskeeriti 153 sõidukit, mis on kolmandiku võrra enam kui 2013. aastal (117 sõidukit) ning üle kolme korra enam kui 2012. aastal (48 sõidukit).¹³⁷

¹³⁷ Kuritegevus Eestis 2014, lk 69.

3. RETSIDIIVSUS KURITEOLIIGITI

Vanglate ja vangidega seotud probleemide käsitlemisel tuuakse tavaliselt ära andmed kinnipeetavate sotsiaal-demograafilise koosseisu ja kriminaalse karjääri kohta. Need andmed ei anna aga täielikku pilti vanglast vabanejate kohta, kuna vangide karistused erinevad kestuselt mitu korda ja vanglasse mõistmist tinginud kuritegude kirjeldamisel võetakse tavaliselt arvesse vaid kõige raskem kuritegu. Vanglast vabanenud on sageli toimetulekuraskustes ja vajavad mitmesugust abi; nende taust võib takistada töö leidmist ja neid kardetakse kui uute kuritegude toimepanijaid. Teiste riikide uuringud (Drabsch, 2006; Hypén, 2004; Jehle, 2009) on näidanud, et paari aasta jooksul pärast vabanemist on endistel vangidel suur risk panna toime uus kuritegu ning uuesti vanglasse sattuda, mis suurendab järgmiste kuritegude toimepanemise riski.¹³⁸

3.1. Andmestik

Uurimise all on isikud, kes vabanesid 2013. aastal vanglast süüdimõistetuna. Kui mõni neist isikutest oli ühe ja sama aasta jooksul korduva vangistuses viibimise tõttu siin nimetatud alustel vabastatud aasta jooksul korduvalt, valiti viimane vabastamine (arvesse ei võetud vahistatuna vanglas viibimist). Vaatluse alt jäeti välja kõik vahistatud. Retsidiivsuse aspektist ei paku huvi ja jäeti seetõttu analüüsist välja ka väike arv süüdimõistetu, kes vabastati ravimatu raske haiguse tõttu või saadeti teise riiki vanglakaristust kandma; samuti vanglas surnud isikud ja puuduva, vigase või ebastandardse (nt välisriigi) isikukoodiga isikud.

Üks ja sama isik võis olla toime pannud eri liiki kuritegusid ning olla vangi mõistetud ja vanglast vabanenud vaatlusperioodi jooksul mitu korda. Analüüsis arvestatakse kõiki vangistuse mõistmist tinginud kuritegusid, mitte vaid raskeimat kuritegu. Seega võib üks ja sama isik esineda korduvalt ühel ja samal aastal vabanenute puhul eri liiki kuritegusid toime pannud isikute loeteludes (mitme sama liiki kuriteo toimepanemisel arvestatakse iga isikut vaid üks kord).

Andmed kajastavad isikute, mitte nende sooritatud kuritegude arvu (eeskätt varavastaste kuritegude eest võidi ühe kohtuotsusega määrata vanglakaristus mitme kuriteo eest korraga; harvem juhtus seda raskete vägivallakuritegude puhul). Vangi mõistmise tinginud kuritegude

¹³⁸ Retsidiivsus Eestis, lk 51.

puhul arvestatakse nii KarS-i kui ka kriminaalkoodeksi (KrK) alusel registreeritud kuritegusid (nn varasemad kuriteod), pärast vabanemist aga vaid KarS-i alusel registreeritud kuritegusid (nn uued kuriteod). Üks isik võis olla toime pannud mitu sama või eri liiki kuritegu. Kõik andmed kajastavad isikute arvu, mitte nende sooritatud kuritegude arvu. Mõnel juhul vaadeldakse vaid suurema isikute arvuga kuriteoliike.

Seega, isik võis kanda karistust ka KrK kuriteo eest, kuid uus kuritegu sai olla vaid KarS-i järgi. Andmestik on saadud Justiitsministeeriumilt. Pärast vanglast vabanemist pandi toime nii sama liiki kuritegusid ka muid kuritegusid. Järgnevas tabelis on toodud andmed kuriteoliikide kohta.

Tabel 1. Vaatluse all olevad kuriteoliigid

Nimetus tekstis	KarS §-d	KrK §-d
Tapmine	113, 114	100, 101
Vägivald	121, 263	113, 195 lg 2 ja lg 3
Seksuaalkuritegu	141, 142, 143, 143 ¹ , 144, 145, 146	115, 115 ¹ , 116, 117, 118, 119
Narkokuritegu	184	210 ² lg 2, 202 ⁵ lg 3 ja lg 4
Vargus	199	139, 140 lg 1
Röövimine	200	141, 140 lg 2
Kelmus	209, 210, 211, 212, 213	143
Joobes sõidukijuhtimine	424	204 lg 3

3.2. Uus ülekuulamine

Justiitsministeeriumilt saadud andmete alusel vaatlesin aasta jooksul uuesti ülekuulamisele tulnud vanglast vabanenud isikuid. Nagu eelnevalt mainitud, siis kuulati isikud üle seoses sama kuriteoga kui ka mõne muu kuriteo toimepanemisega. Tabelis 2 on toodud protsentuaalne tase ning isikute arv seoses uue ülekuulamisega. Kokku oli vaatluse all 1 840 vabanenud isikut. Tabelist nähtub, et tapmise või mõrva eest karistatud isikut sama liiki kuritegusid 12 kuu jooksul toime ei pannud, muud liiki kuriteo pani toime 15% vabanenutest. Kõige rohkem panid uusi kuritegusid (ja ka muid kuritegusid) toime varguse eest karistatud isikud – kokku 749 isikut, kellest 42% panid toime sama liiki kuriteo.

Tabel 2. Uue ülekuulamise seos kuritegedega (protsendid ja isikute arv).

Uue kuriteo liik	% uue kuriteoga		Isikute arv uue kuriteoga		Vabanes kokku
	Sama	Mistahes	Sama	Mistahes	
Tapmine, mõrv	0	15	0	9	62
Vägivald	16	35	45	102	288
Seksuaalkuritegu	5	18	2	7	39
Narkokuritegu	9	18	21	44	242
Vargus	42	54	312	404	749
Röövimine	8	35	11	46	132
Kelmus	9	42	8	39	93
Joobes sõidukijuhtimine	10	25	24	58	235

Kelmuse eest karistatud isikutest pani sama liiki kuriteo toime vaid 8% isikutest, kuid mõne muu kuriteo 42% isikutest. Vägivalla kuriteo eest karistatute seast pani sama kuriteo toime 16% ehk 45 isikut ning mistahes kuriteo 35% ehk 102 isikut. Joobes sõidukijuhtimise eest karistatuid oli 235 isikut, kellest 10% ehk 24 isikut pani toime sama liiki kuriteo ja 25% ehk 58 isikut mõne muu kuriteo. Kõige rohkem vabanes varguse eest karistatuid ning kõige vähem seksuaalkuriteo eest karistatuid.

3.3. Uue kuriteo toime pannud isikud

Nimetatud allpeatükis on toodud mis tahes liiki uue kuriteo toimepannud isikute osakaal vastavast grupist. Seega pole vaadeldud sama kuriteo toimepanemist.

3.3.1. Sugu

Kõige rohkem vabanes isikuid seoses vargusega, 48% naistest ning 54% meestest panid toime uue kuriteo. Retsidiivsuse tase oli suhteliselt kõrge ka kelmuste puhul – naiste ja meeste puhul oli retsidiivsuse tase sarnane. Narkokuritegedega seoses vabanenud isikute seas oli retsidiivsus kõrgem meeste seas. Viimase kahe kuriteo liigi puhul oli isikute arv väike, seega jätan protsentuaalse taseme toomata. Lisaks tasuks ära märkida, et seoses joobes sõidukijuhtimisega vabanenud naiste seast ei pannud aasta jooksul uuesti toime kuritegu mitte

ühtegi naist. Seega üldiselt saab tabelit 3 vaadates öelda, et meeste seas on retsidiivsuse tase kõrgem.

Tabel 3. Uue kuriteo toimepanijate sugu.

	% uue kuriteoga		Isikuid uue kuriteoga			Vabanes kokku		
	N	M	N	M	Kokku	N	M	Kokku
Tapmine, mõrv	0	16	0	9	9	4	58	62
Vägivald	10	36	1	101	102	10	278	288
Seksuaalkuritegu	X	18	x	7	7	0	39	39
Narkokuritegu	4	20	1	43	44	25	217	242
Vargus	48	54	30	374	404	62	687	749
Röövimine	0	36	0	46	46	4	128	132
Kelmus	42	42	5	34	39	12	81	93
Joobes sõidukijuhtimine	0	25	0	58	58	2	233	235

Justiitsministeeriumi 2010. aasta uuringust nähtub, et nagu teistes riikides on ka Eestis naiste retsidiivsus tunduvalt väiksem kui meestel, erinedes siiski rühmiti märgatavalt: kui 2007. aastal vanglast vabanenutest pani aasta jooksul uue kuriteo toime iga kolmas naine. Kuigi vanglast vabanenud naiste retsidiivsuse määr võib teiste rühmadega võrreldes näida kõrge, tuleb arvestada sellega, et naised moodustasid vangidest vaid 6%. Võib eeldada, et vanglasse sattunud naised on ka varem kuritegusid toime pannud ja vanglakaristuseni viis neid raske kuriteo toimepanemine. Meeste retsidiivsuse näitajad olid rühmade kaupa mõnevõrra ühtlasemad. Aasta jooksul pärast vanglast vabanemist pani uue kuriteo toime 41% meestest.¹³⁹

Minu eelnevas uuringus leidsin, et vanglast vabanes 2009. aastal 136 naist ja 2042 meest. Mehed moodustasid vabanenutest enamiku ehk 94%. Naised moodustasid ülejäänud ehk 6%. Vanglast vabanes seoses karistuse ärakandmisega 104 naist ja 1434 meest, nn šokivangistusest vabanes 10 naist ja 155 meest, tingimisi elektroonilise järelevalve alla määrati 3 naist ja 107 meest ning vangistusest vabanes tingimisi ennetähtaegselt 19 naist ja

¹³⁹ Retsidiivsus Eestis, lk 16.

346 meest.¹⁴⁰ Analüüsi andmetel sattus 24 kuu jooksul pärast vabanemist vanglasse 672 isikut, neist 51 naist ja 621 meest. Vabadusse jäi 1507 isikut, neist 86 naist ja 1421 meest. Seega sattus pärast vabanemist uuesti vanglasse 37% naistest ja vabadusse jäi 63%. Meestest sattus pärast vabanemist uuesti vanglasse 30% ja vabadusse jäi 70%.¹⁴¹

Seega võib järeldada, et naiste seas on retsidiivsus siiski madal ning eelkõige kuuluvad retsidiivistide hulka meesterahvad.

3.3.2. Vanus vanglast vabanemisel

2010. aastal Justiitsministeeriumi läbiviidud uuringus¹⁴² vaadeldi vanust vanglasse saabumisel, antud uuringus vaatlen vanust vanglast vabanemisel (tabel 4). Kuigi neid arvandmeid omavahel võrrelda ei saa, on siiski numbrites sarnasusi. Vanglast vabanenud alaealiste puhul on retsidiivsus suhteliselt kõrge.

Tabel 4. Vanus vanglast vabanemisel.

	% uue kuriteoga	Isikute arv uue kuriteoga	Vabanes kokku
Alla 18	70	14	20
18-26	37	171	458
27-35	39	252	638
36-44	34	141	411
45-53	25	52	206
54 ja enam	31	37	121
Kokku	36	667	1854

Alaealiste isikute vähesuse tõttu ei saa täpset seost teiste vanusegruppidega välja tuua. Retsidiivsuse tase on vanusegruppides 18-26, 27-35 ja 36-44 suhteliselt sarnane, vastavalt 37%, 39% ja 34%. Vanuse suurenedes väheneb retsidiivsus vaid mõni protsent.

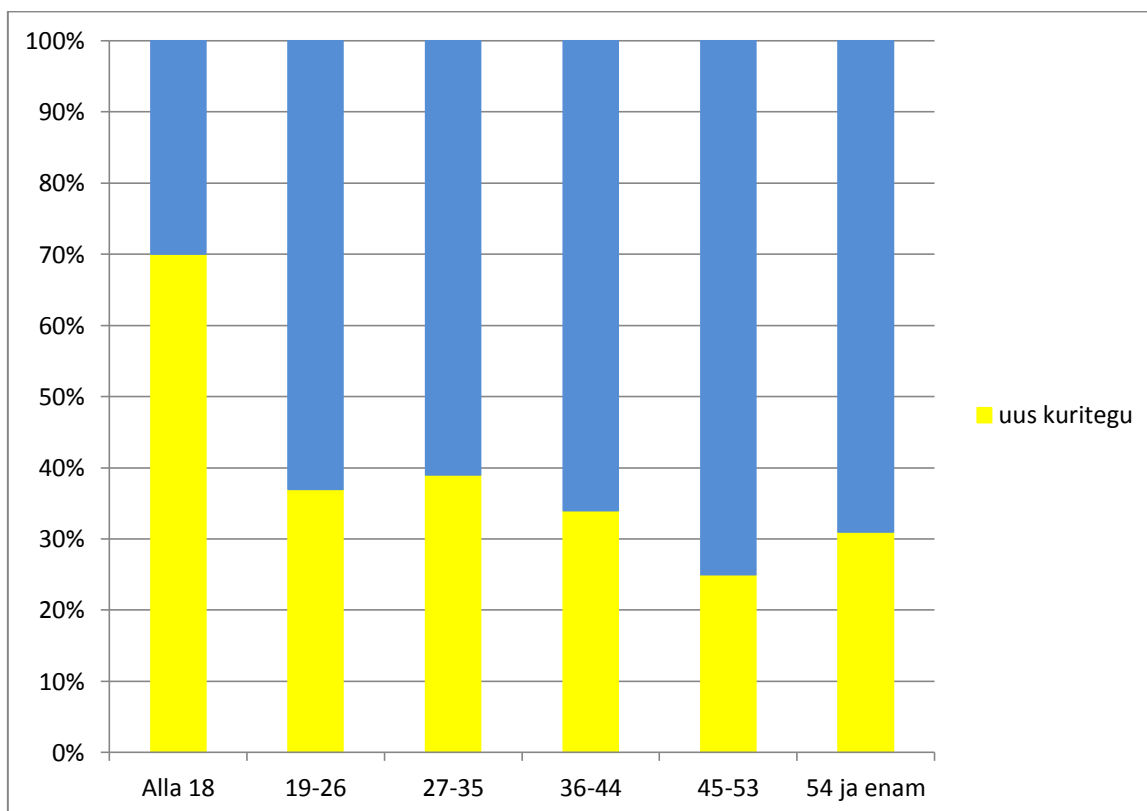
2012. aastal läbiviidud uuringu kohaselt sattus pärast vabanemist uuesti vanglasse alla 18-aastaste seast 34%; 18-26-aastaste seast 31%; 27-35-aastaste seast 34%; 36-44-aastaste seast

¹⁴⁰ Altmäe 2012, lk 12.

¹⁴¹ Altmäe 2012, lk 13.

¹⁴² Retsidiivsus Eestis.

31%; 45-53-aastaste seast 23% ning 54-aastaste ja vanemaste seast 24%. Protsendid olid suhteliselt ühtlaselt jaotunud, kõige enam sattus protsentuaalselt uuesti vanglasse alla 18-aastaseid ja 27-35-aastased. Kõige vähem sattus protsentuaalselt uuesti vanglasse 45-53-aastased.¹⁴³ Seega saab neid kahte uuringut võrreldes tõdeda, et retsidiivsus on kõrge vanusegrupis 27-35 aastat.

Joonis 1. Retsidiivsuse tase erinevates vanusegruppides.

Joonisel 1 on välja toodud retsidiivsuse tase erinevates vanusegruppides, mis illustreerib retsidiivsuse taseme sarnasusi. Kõige rohkem isikuid vabanes vanuses 27-35 aastat. Kõige vähem vabanes alaealisi. Tabelist 4 ja jooniselt 1 nähtud, et kõige suurem on isikute arv ja retsidiivsus vanusegruppides 19-26, 27-35 ja 36-44 aastat.

3.3.3. Retsidiivsus vanglast vabastamise aluse järgi

Vanglast vabanesid isikud seoses elektroonilise järelevalve alla määramisega, tingimisi ennetähtaega vabanemisega, karistuse ärakandmisega ning oli ka šokivangistuses olnud isikuid. Kõige rohkem oli isikuid, kes kandsid karistuse - 1 257 isikut. Kõige vähem oli šokivangistusest vabanenud isikuid – 159. Elektroonilise järelevalve all vabanenud isikutest

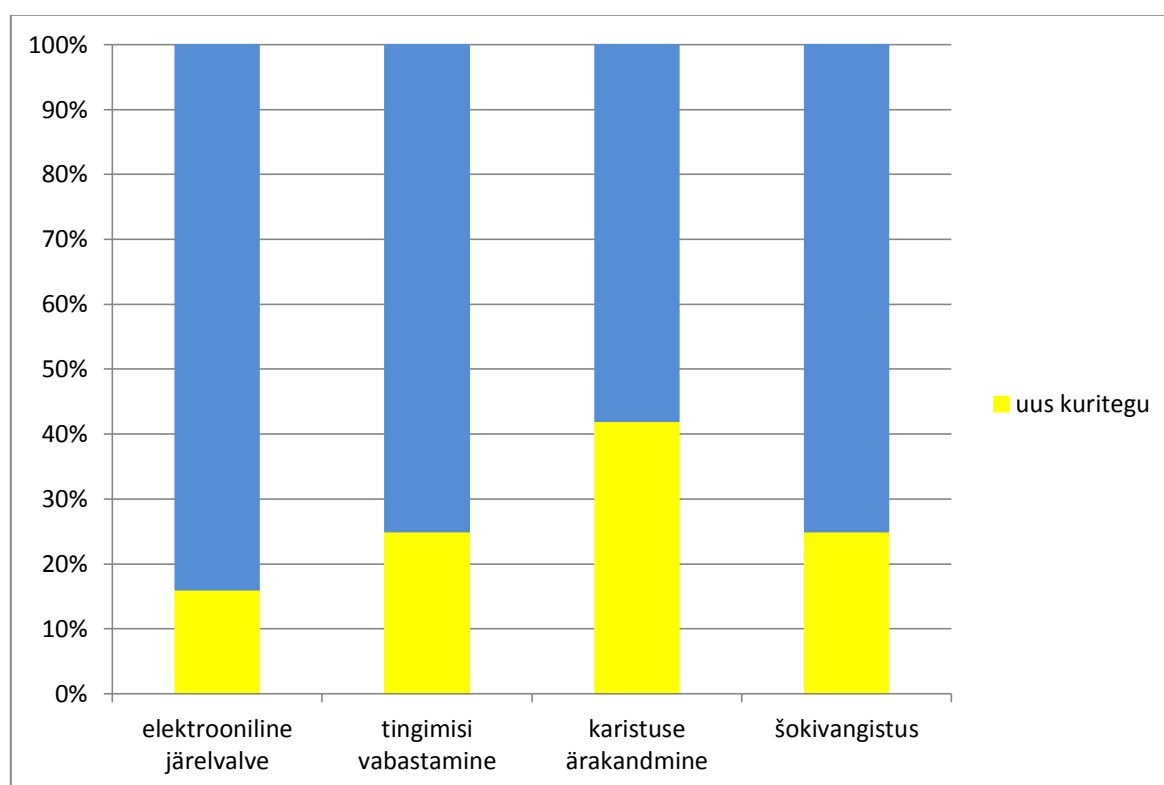
¹⁴³ Altmäe 2012, lk 15.

pani uue kuriteo toime vaid 16%. Kuigi isikute arv oli väike, oli ka retsidiivsuse tase nende seas madalaim. Karistuse ära kandnud isikute seas oli retsidiivsuse tase 42%, millest saab järeldada, et kuritegeliku kalduvusega isikud panevad toime uue kuriteo pärast määratud karistuse kandmist. Tabelis 5 on toodud täpsemad arvandmed retsidiivsusest vabastamise aluse järgi.

Tabel 5. Retsidiivsus vabastamise aluse järgi.

	% uue kuriteoga	Isikute arv uue kuriteoga	Vabanes kokku
Elektroonilise järelevalve alla määramine	16	24	153
Tingimisi ennetähtaegse vabastamine	25	70	277
Karistuse ärakandmine	42	532	1257
Šokivangistus	25	40	159

Järgnevas joonises on toodud protsentuaalne tase retsidiivsuse illustreerimiseks. Tingimisi ennetähtaegse vabastamise ja šokivangistuse puhul oli retsidiivsuse tase sama – 25%.

Joonis 2. Retsidiivsus vabastamise aluse järgi (protsendid - %).

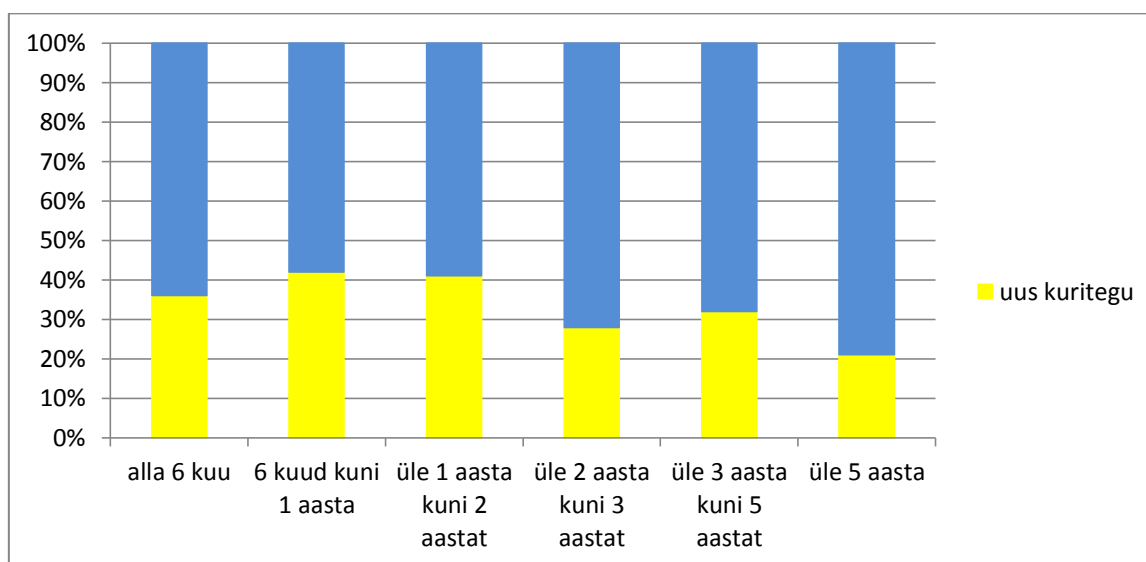
3.3.4. Vanglas viibimise kestus

Tabelis 6 on toodud isikute andmed vanglas viibimise kestuse järgi. Kõige rohkem oli isikuid, kes vabanesid alla 6 kuu kestusest vangistusest – 531 isikut. Kõige vähem oli neid, kes vabanesid 3-5 aastast vangistusest – 174 isikut. Kõige suurem oli retsidiivsuse tase nende seas, kes vabanesid 6 kuu kuni 1 aastast ning 1 kuni 2 aastast vangistusest, vastavalt 42% ja 41%.

Tabel 6. Vanglas viibimise kestus.

	% uue kuriteoga	Isikute arv uue kuriteoga	Vabanes kokku
Alla 6 kuu	36	191	531
6 kuud kuni 1 aasta	42	196	466
Üle 1 aasta kuni 2 aastat	41	134	328
Üle 2 aasta kuni 3 aastat	28	62	221
Üle 3 aasta kuni 5 aastat	32	56	174
Üle 5 aasta	21	28	132

Protsentuaalse taseme paremaks illustreerimiseks koostasid joonise 3. Selles on näha protsentuaalset retsidiivsuse jaotumist vanglas viibimise kestuse järgi. Üsna sarnased on grupid 6 kuud kuni 1 aasta ja üle 1 aasta kuni 2 aastat.

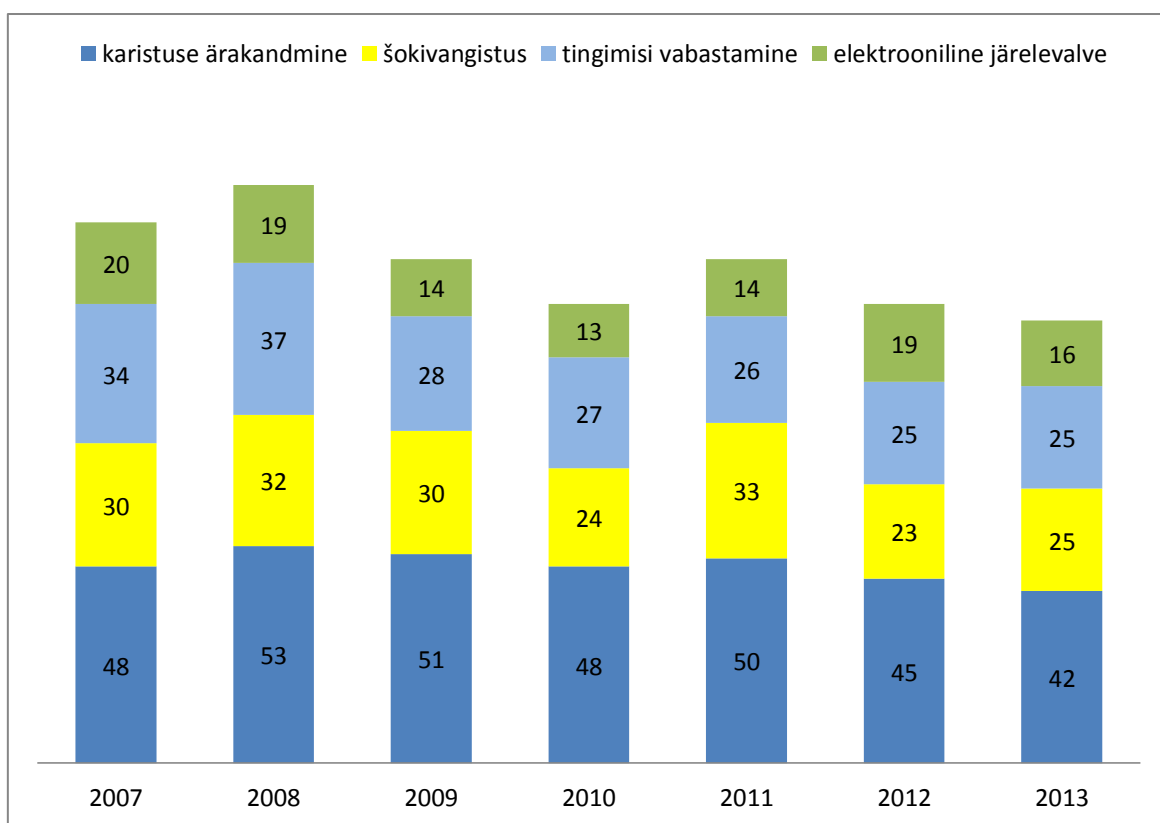

Joonis 3. Retsidiivsuse tase vanglas viibimise kestuse järgi.

Joonist vaadates võib üldiselt täheldada, et retsidiivsuse määr on kõrgem väiksemate vanglakaristuste puhul, kuid pole sugugi madal ka pikemate vanglakaristuste korral. Seega võiks siit leida seoses, et mida pikem on vanglakaristus, seda väiksem on retsidiivsuse tase.

3.4. Ühe aasta retsidiivsuse määr vabanemise aluse järgi

Vaatlesin ühe aasta retsidiivsuse määra vabanemise aluse järgi aastatel 2007-2013, sest alates 2007. aastast võeti kasutusele võimalus rakendada elektroonilist järelevalvet. Läbi aastate on retsidiivsuse tase jäänud suhteliselt samaks, kõikudes paari protsendi ulatuses.

Joonis 4. Retsidiivsuse määr vabastamise alusel aastatel 2007-2013.

Elektrooniline valve annab võimaluse vabaneda vanglast enne tähtaega, teise astme kuriteo korral kolmandiku ja esimese astme kuriteo korral poole vangistusaja kandmise järel. Kui kohus ei vabasta selle tähtaja järel, siis edaspidi on võimalik vabaneda juba ilma elektroonilise valveta, mistõttu kõik enne tähtaega vabanevad isikud ei satu elektroonilise valve alla. Elektroonilist valvet kasutati 38 korral ka vahistamise asendamiseks. 2013. aastal

ei kasutatud elektroonilist valvet ühelgi juhul lühiajalise vangistuse (kuni 6 kuud) asendamiseks, ka kahel eelnenud aastal on seda kasutatud vähe: vastavalt üks ja viis korda.¹⁴⁴

3.5. Retsidiivsuse seos vanusega kuriteoliigiti

Võtsin vaatluse alla neli suurema isikute arvuga kuriteoliiki. Samuti tuleb mainida, et uus kuritegu võis olla mistahes liiki. Järgnevates alapeatükkides on toodud retsidiivsuse seos vanusega kuriteoliigiti.

Justiitsministeeriumi 2010. aasta uuringu järgi oli kõige kõrgem on retsidiivsuse määr varguste puhul. Vanglast vabanenutest pani aastaga uue varguse toime 52%. Ka menetlejad peavad vargusi toime pannud isikute retsidiivsusrisiki üheks kõrgemaks. Leiti veel, et varguste toimepanemist mõjutab tugevalt narko- ja alkoholisõltuvus. Menetlejate arvamused retsidiivsusrisiki kohta ei läinud kokku narko- ja seksuaalkuritegusid sooritanud isikute retsidiivsusnäitajatega: nad leidsid, et varguste järel on uute kuritegude toimepanemise risk suurim just neid kuritegusid toime pannud isikutel, ent retsidiivsusnäitajad on nii vanglast vabanenute kui ka süüdimõistetute rühmas madalaimad.

Narkokuritegude puhul pani menetlejaid retsidiivsusrisiki üle hindama ilmselt tõdemus, et paljud narkokurjategijad on ise sõltlased, mis märgatavalt tõstab narko- ja muude kuritegude toimepanemise riski. Pigem võib nii seksuaal- kui ka narkokurjategijate ja joobes juhtide puhul välja tuua seda, et nende retsidiivsuse määr vanglast vabanenute ja süüdimõistetute rühmades oli märksa sarnasem kui näiteks varguseid või vägivallakuritegusid toimepannute puhul. Nii võib oletada, et joobes juhtide ja narko- ja seksuaalkurjategijate puhul ei ole sanktsiooni liigil uute kuritegude toimepanemisele erilist mõju ning ilmselt ei erine ka kohtus joobes juhtimise eest rahalise karistuse saanud isiku retsidiivsusrisk oluliselt vangistusega karistatud inimese riskist.¹⁴⁵

3.5.1. Vägivallakuriteo eest karistuse kandmiselt vabastatud

Siia alla kuuluvad KarS § 121 ja § 263. KarS § 121 alla kuulub teise inimese tervise kahjustamine, samuti valu tekitav kehaline väärkohtlemine, mille eest karistatakse rahalise

¹⁴⁴ Kuritegevus Eestis 2013, lk 68.

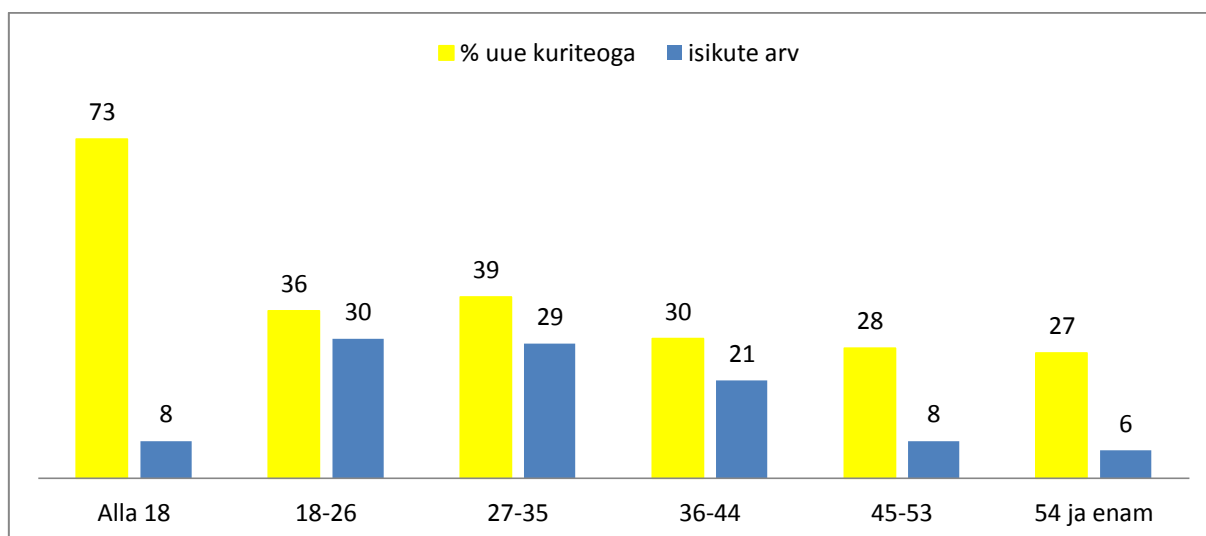
¹⁴⁵ Retsidiivsus Eestis, lk 18.

karistuse või kuni üheaastase vangistusega. KarS § 263 reguleerib avaliku korra rasket rikkumist, mille järgi karistatakse avalikus kohas käitumise üldnõuete rikkumise eest, kui see on toime pandud vägivallaga või relva või relvana kasutatava muu eseme, lõhkeseadeldise või lõhkeainega ähvardades, rahalise karistuse või kuni viieaastase vangistusega.

Tabel 7. Vägivallakuriteo eest karistuse kandmiselt vabastatud

	% uue kuriteoga	Isikute arv uue kuriteoga	Vabanes kokku
Alla 18	73	8	11
18-26	36	30	83
27-35	39	29	74
36-44	30	21	69
45-53	28	8	29
54 ja enam	27	6	22
Kokku	35	102	288

Retsidiivsuse tase kahaneb vanuse kasvades. Kõige kõrgem oli retsidiivsuse tasa alaealiste seas ning kõige väiksem vanusegrupis 54 ja enam aastat. Kõige rohkem vabanes isikuid seoses vägivallakuriteoga vanusegrupis 18-26 aastat – 83 isikut. Kõige vähem vabanes alaealisi – 11 isikut, kokku vabanes 288 isikut, millest retsidiivsuse tase oli 35%. Joonisel 5 on retsidiivsuse protsentuaalne tase illustratiivselt välja toodud.

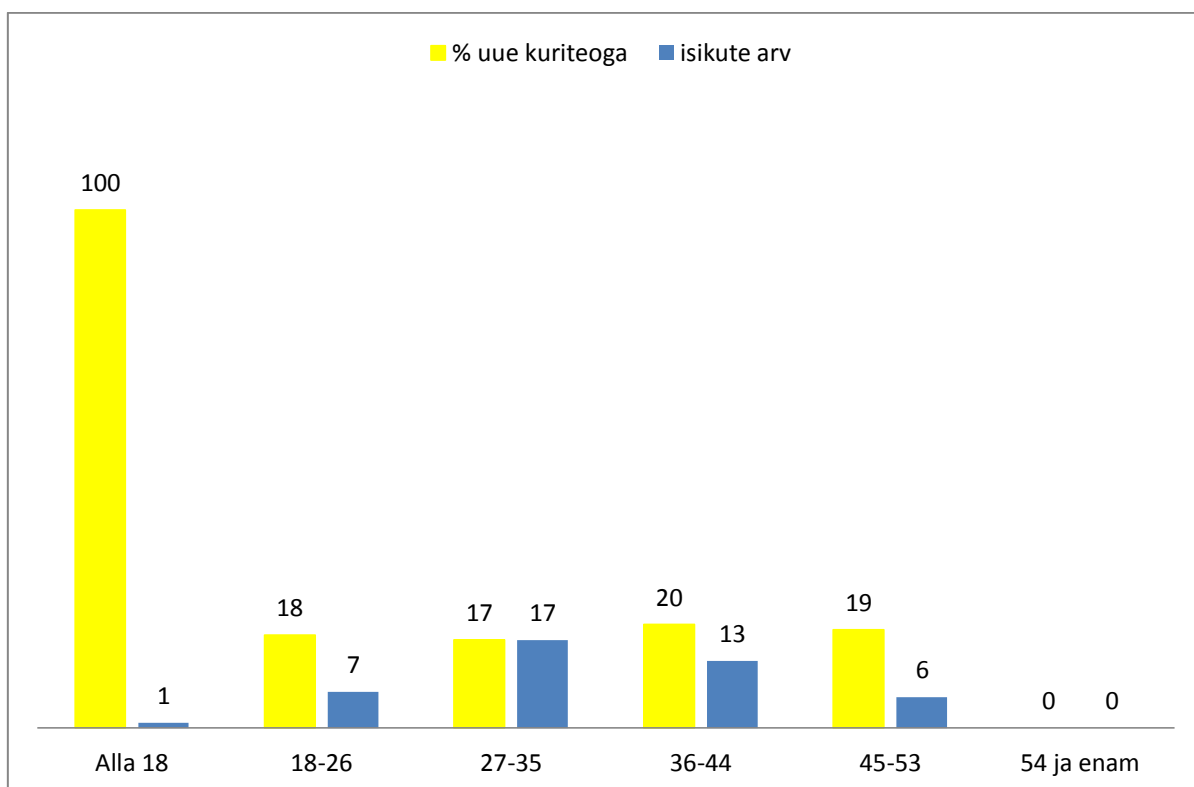

Joonis 5. Retsidiivsuse tase vägivallakuriteo eest karistuse kandmiselt vabastamisel (protsendid ja isikute arv).

Kuigi alaealiste seas on retsidiivsuse tase kõrge, on teistes gruppides retsidiivsuse tase suhteliselt ühtlane, jäädes vahemikku 27-39%. Alaealised välja jättes, on kõrgeim retsidiivsuse vägivallateo eest karistatud isikute seas vanusegrupis 27-35 aastat. Kuigi kahe viimase vanusegrupi seas oli vähe isikuid, oli retsidiivsuse tase nende seas üllatavalt kõrge.

3.5.2. Narkokuriteo eest karistuse kandmiselt vabastatud

Siia alla kuulub KarS § 184 reguleeritav kuritegu - Narkootilise ja psühhotroopse aine suures koguses ebaseaduslik käitlemine, mille eest karistatakse ühe- kuni kümneaastase vangistusega. Alaealisi vabanes seoses narkokuriteoga 1 isik, kes pani toime ka uue kuriteo. Kõige rohkem oli narkokuriteo eest karistatud isikuid vanusegrupis 27-35 aastat – 98 isikut. Kokku vabanes seoses narkokuriteoga 242 isikut. Arvandmed on toodud ka tabelis 8.

Joonis 6. Retsidiivsuse tase narkokuriteo eest karistuse kandmiselt vabastamisel (protsendid ja isikute arv).

Joonisel 6 on toodud retsidiivsuse tase nii protsentuaalselt kui ka isikute arvuliselt. Retsidiivsuse tase oli vanusegruppides 18-26, 27-35, 36-44 ja 45-53 ühtlaselt jaotunud, jäädes 17-20% ulatusse. Vanusegrupis 54 ja enam aastat vabanes seoses narkokuriteoga 7 isikut, kellest ühtegi ei pannud toime uut kuritegu. Üldine retsidiivsuse tase oli nende seas 18%.

Tabel 8. Narkokuriteo eest karistuse kandmiselt vabastatud.

	% uue kuriteoga	Isikute arv uue kuriteoga	Vabanes kokku
Alla 18	100	1	1
18-26	18	7	39
27-35	17	17	98
36-44	20	13	66
45-53	19	6	31
54 ja enam	0	0	7
Kokku	18	44	242

3.5.3. Varguse eest karistuse kandmiselt vabastatud

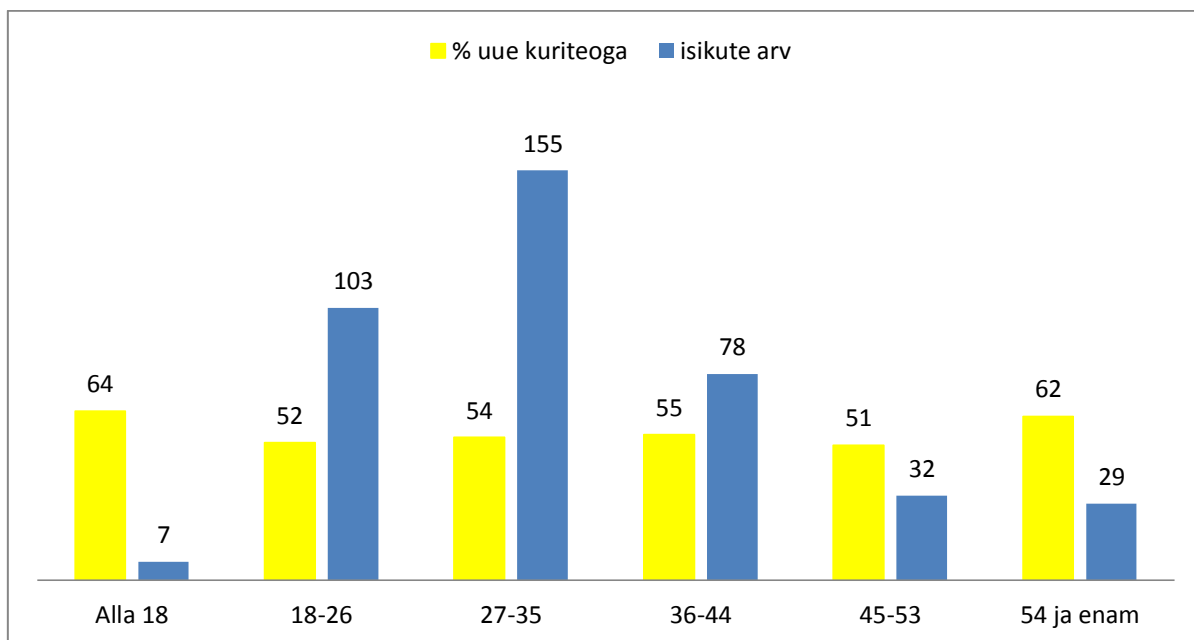
Siia alla kuulub KarS §-ga 199 reguleeritav tegu – vargus ehk võõra vallasasja äravõtmise eest selle ebaseadusliku omastamise eesmärgil, mille eest karistatakse rahalise karistuse või kuni kolmeaastase vangistusega. Kõige rohkem vabanes seoses vargusega isikuid vanuses 27-35 aastat – 286 isikut. Kõige vähem vabanes vargusega seoses alaealisi – 11 isikut. Täpsed arvanded on toodud ka tabelis 9. Kokku oli varguse eest karistuse kandmiselt vabastatud isikuid 749.

Tabel 9. Varguse eest karistuse kandmiselt vabastatud.

	% uue kuriteoga	Isikute arv uue kuriteoga	Vabanes kokku
Alla 18	64	7	11
18-26	52	103	200
27-35	54	155	286
36-44	55	78	142
45-53	51	32	63
54 ja enam	62	29	47
Kokku	54	404	749

Ka selle kuriteo – varguse – puhul oli retsidiivsuse tase suhteliselt ühtlaselt jaotunud, ning vanusegruppides 18-26, 27-35, 36-44 ja 45-53 oli tase väga sarnane, jäädes vahemikku 51-55%. Retsidiivsuse üldine tase seoses vargusega oli 54%, mis võib viidata

korduvkuritegevusele. Joonisel 7 on illustratsiooniks toodud varguse eest karistatud vabastatud isikute retsidiivsuse protsentuaalne ja isikuarvuline tase.

Joonis 7. Retsidiivsuse tase varguse eest karistuse kandmiselt vabastamisel (protsendid ja isikute arv).

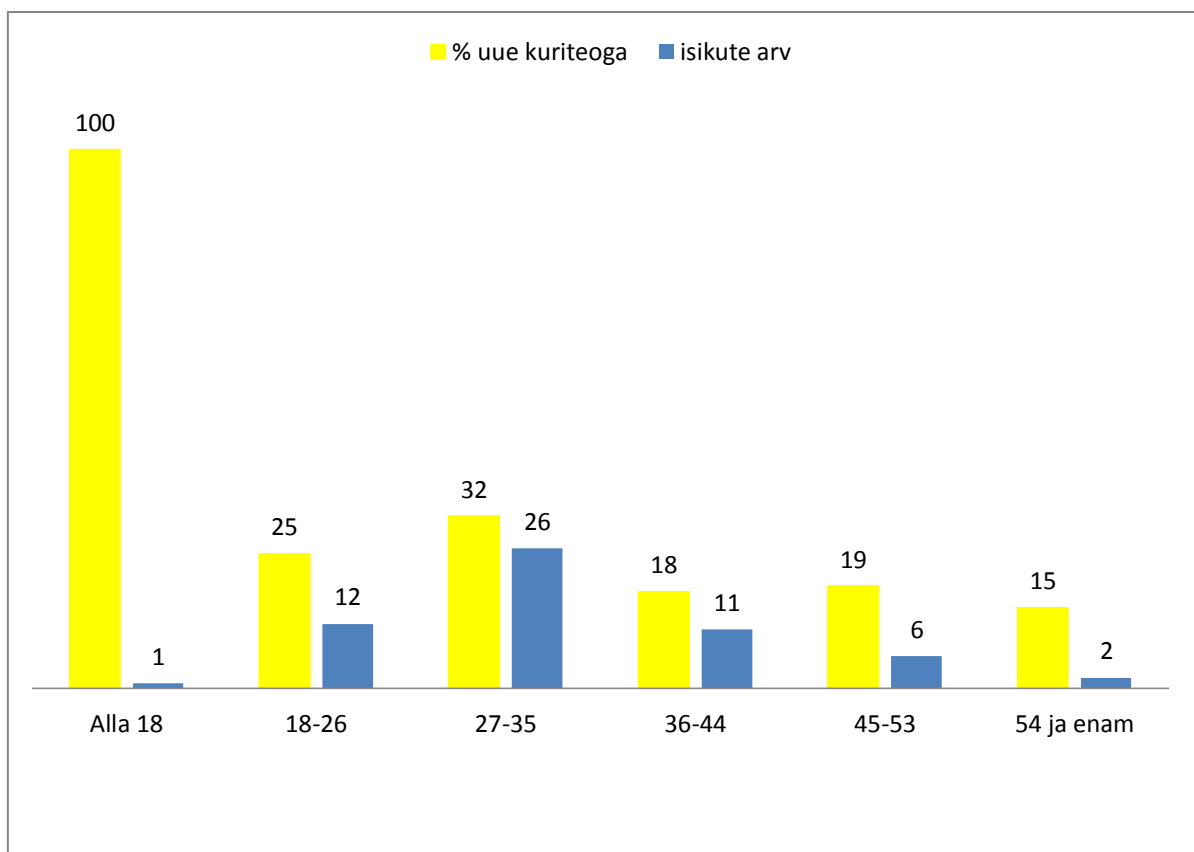
3.5.4. Joobes sõidukijuhtimise eest karistuse kandmiselt vabastatud

Joobes sõidukijuhtimist reguleerib KarS § 424, mille järgi karistatakse mootorsõiduki, maastikusõiduki või trammi juhtimise eest joobeseisundis rahalise karistuse või kuni kolmeaastase vangistusega. Andmed on toodud tabelis 10.

Tabel 10. Joobes sõidukijuhtimise eest karistuse kandmiselt vabastatud.

	% uue kuriteoga	Isikute arv uue kuriteoga	Vabanes kokku
Alla 18	100	1	1
18-26	25	12	48
27-35	32	26	81
36-44	18	11	60
45-53	19	6	32
54 ja enam	15	2	13
Kokku	25	58	235

Joonisel 8 nähtub, et vanusegrupi suurenedes väheneb ka retsidiivsuse tase. Isikute arv on kõige suurem vanusegrupis 27-35 aastat. Joobes sõidukijuhtimise retsidiivsuse tase pole nii kõrge kui oleks võinud eeldada.

Joonis 8. Retsidiivsuse tase joobes sõidukijuhtimise eest karistuse kandmiselt vabastamisel (protsendid ja isikute arv).

Joobes sõidukijuhtimise eest vangistusest vabanenute puhul oli kõrge retsidiivsus vanusegrupis 27-35 aastat, kusjuures teiste vanuserühmadega võrreldes pandi toime suhteliselt palju uusi kuritegusid kui ka sama liiki (KarS § 424) kuritegusid. Vanusegrupis 27-35 aastat pani 12 kuuga uue sama liiki kuriteo toime 14%, kuid ülejäänud vanuserühmades kokku 8% vabanenutest. Kokku vabanes seoses joobes sõidukijuhtimisega 235 isikut ning retsidiivsuse tase oli nende seas 25%.

3.6. Järeldused

Pärast vanglast vabanemist pandi toime nii sama liiki kuritegusid ka muid kuritegusid. Kokku oli vaatluse all 1 840 vabanenud isikut. Tabelist nähtub, et tapmise või mõrva eest karistatud isikut sama liiki kuritegusid 12 kuu jooksul toime ei pannud, muud liiki kuriteo pani toime

15% vabanenutest. Kõige rohkem panid uusi kuritegusid (ja ka muid kuritegusid) toime varguse eest karistatud isikud – kokku 749 isikut, kellest 42% panid toime sama liiki kuriteo. Kõige rohkem vabanes varguse eest karistatuid ning kõige vähem seksuaalkuriteo eest karistatuid.

Kõige rohkem vabanes isikuid seoses vargusega, 48% naistest ning 54% meestest panid toime uue kuriteo. Retsidiivsuse tase oli suhteliselt kõrge ka kelmuste puhul – naiste ja meeste puhul oli retsidiivsuse tase sarnane. Narkokuritegudega seoses vabanenud isikute seas oli retsidiivsus kõrgem meeste seas.

Lisaks tasuks ära märkida, et seoses joores sõidukijuhtimisega vabanenud naiste seast ei pannud aasta jooksul uuesti toime kuritegu mitte ühtegi naist. Retsidiivsuse tase on vanusegruppides 18-26, 27-35 ja 36-44 suhteliselt sarnane, vastavalt 37%, 39% ja 34%. Vanuse suurenedes väheneb retsidiivsus vaid mõni protsent.

Kõige rohkem oli isikuid, kes kandsid karistuse lõpuni - 1 257 isikut. Kõige vähem oli šokivangistusest vabanenud isikuid – 159. Elektroonilise järelevalve all vabanenud isikutest pani uue kuriteo toime vaid 16%. Kõige suurem oli retsidiivsuse tase nende seas, kes vabanesid 6 kuu kuni 1 aastast ning 1 kuni 2 aastast vangistusest, vastavalt 42% ja 41%. Läbi aastate on retsidiivsuse tase jäänud suhteliselt samaks, kõikides paari protsendi ulatuses.

Kuigi alaealiste seas on retsidiivsuse tase kõrge, on teistes gruppides retsidiivsuse tase suhteliselt ühtlane, jäädes vahemikku 27-39%. Alaealised välja jättes, on kõrgeim retsidiivsus vägivaldteo eest karistatud isikute seas vanusegrupis 27-35 aastat.

Retsidiivsus oli vanusegruppides 18-26, 27-35, 36-44 ja 45-53 ühtlaselt jaotunud, jäädes 17-20% ulatusse. Vanusegrupis 54 ja enam aastat vabanes seoses narkokuriteoga 7 isikut, kellest ühtegi ei pannud toime uut kuritegu. Üldine retsidiivsuse tase oli nende seas 18%.

Ka selle kuriteo – varguse – puhul oli retsidiivsuse tase suhteliselt ühtlaselt jaotunud, ning vanusegruppides 18-26, 27-35, 36-44 ja 45-53 oli tase väga sarnane, jäädes vahemikku 51-55%. Retsidiivsuse üldine tase seoses vargusega oli 54%, mis võib viidata korduvkuritegevusele.

Joobes sõidukijuhtimise eest vangistusest vabanenute puhul oli kõrge retsidiivsus vanusegrupis 27-35 aastat, kusjuures teiste vanuserühmadega võrreldes pandi toime suhteliselt palju uusi kuritegusid kui ka sama liiki (KarS § 424) kuritegusid.

KOKKUVÕTE

Kuritegevusega seoses võib üsna sageli kuulda räägitavat hälbivast käitumisest. Enamasti arvatakse, et kuritegelik käitumine on hälbiva käitumise üks vormidest. Sel puhul lähtutakse ilmselt sellest, et peale kuritegevuse on olemas ka muid hälbiva käitumise vorme. Aimre (2001) nimetab üldkehtivatest normidest kõrvalekaldumist sotsiaalseks hälbivuseks. Selle sees eristatakse omakorda formaalsete normide rikkumist, mis kannab nime kriminaalsus ehk kuritegelik käitumine ja mitteformaalsetest normidest kõrvalekaldumine, mida nimetatakse deviantsuseks ehk hälbivaks käitumiseks. Erinevus on eelkõige selles, et hälbiv käitumine ehk hälbekäitumine on suhteline (kõrvalekalle mingist kultuurinormist), kuritegelik käitumine on aga absoluutne (kehtestatud juriidiliste seaduste suhtes).

Retsidiivsus ehk korduvkuritegevus on laialt levinud probleem, mis ulatub ka Eestisse. Retsidiivsust rahva seas peaks käsitlema tõsise ja keerulise probleemina, mitte pidama seda ühe isiku probleemiks. Retsidiivsust puudutavaid uuringuid on läbi viidud nii Euroopas kui ka mujal maailmas ning järgmine aste oleks ühendada riikide uurimused ja viia läbi rahvusvaheline uuring. Välismaa uuringud on näidanud, et retsidiivsus on suurem meeste, nooremate, varem karistatute ja korduvalt vanglas viibinute puhul.

Retsidiivsust võivad mõjutada sotsio-demograafilised tegurid (haridustase, rahvus, vanus, hõive); isiklikud tegurid (iseloom ja haridus); eelnev kriminaalajalugu (vanus esimese kuriteo toimepanemisel, eelnevad vangistused); süüdimõistmise ajalugu (eelnevad vangistused, rikkumised). Vanuse ja uuesti vanglasse sattumise aeg on omavahel seoses. Mida nooremalt pannakse kuritegu toime, seda suurem on tõenäosus ka hiljem kuritegude toimepanemiseks.

Kuritegude toimepanemise sagedus, raskusaste ja karjääri pikkus varieeruvad kurjategijate hulgas olulisel määral. Üks ekstreemgrupp on näiteks kurjategijad, kes panevad toime kogu elu jooksul ainult ühe kuriteo. Teised invidiidid panevad toime pika ajaperioodi jooksul regulaarselt erineva raskusastmega kuritegusid. Samas võib öelda, et need isikud, kes alustavad kriminaalset karjääri alaealistena, jätkavad seda ka pika aja jooksul (st nad ei lõpeta kuritegelikku käitumist enne kui selleks sunnivad füsioloogilised vm põhjused). Teisalt, mida hiljem algab kriminaalne karjäär (nt pannakse ühekordne kuritegu toime keskeas), seda tõenäolisem on, et üheainsa kuriteoga see karjäär ka lõpeb, s.t inimene resotsialiseerub jällegi pärast teatavat hälvet.

Erinevatest Euroopa uuringutest selgub, et kriminaalse taustaga isikute ellu sekkumisel on suhteliselt tagasihoidlik mõju retsidiivsusele, vähendades seda 9-10%. Palju sõltub ka isikust endast, abiprogrammide kvaliteedist ja nende rakendamise määrast. Kindel on see, et probleemile pole ühest lahendust, millega saab retsidiivsust vähendada.

Kõiki retsidiivsuse vähendamise programme tuleb hinnata ning neist edukaid ja säästlikke programme tuleb levitada. Tähelepanelik programmide hindamine on vajalik, et ka teisi programme saaks täiustada. Näiteks, kui programm osutub efektiivseks ühes riigis, peaksid ka teised riigid võimalusel ning enda olukorda arvestavalt sellest eeskujuga võtma. Näiteks vaimse häire ja uimastisõltuvuse ennetamiseks vaadeldakse iga vangiga eraldi. Seega tuleb paremate tulemuste saamiseks iga vangiga füüsilist ja vaimset seisundit tuleb eraldi uurida ja hinnata. Nii saab selgust, kas isik vajab näiteks võõrutusravi või muud ravi.

Vanglast vabanenud isikud kogevad raskusi tavaeluga kohanemisel, kusjuures need raskused on enamasti psühholoogilist laadi. On märkimisväärne, et kohanemiskursi, stressi ja depressiooni kogesid ja kirjeldasid intervjueritud vanglast vabanenud inimesed ühtemoodi, sõltumata vanusest, soost, rahvusest ja majanduslikust olukorrast. Vanglast vabanenud isikud vajavad psühholoogilist abi ja nõustamist nendest raskustest ülesaamiseks, kuid nende võimalused psühholoogilist abi saada on äärmiselt piiratud. Arvestades vanglast vabanenud isikute psühholoogilist seisundit, stressi ja kohanemiskursi, mida nad kogevad, peaks nõustamisteenus olema kergesti ja kiiresti kättesaadav ning tasuta.

Käesolev töö on keskendunud retsidiivsusele kuriteoliigiti. Antud töös vaadeldi sageli esinevaid karistusseadustiku paragrahve: KarS § 121 ja § 263 (vägivallakuriteod); KarS § 184 (narkokuritegu); KarS § 199 (vargus) ning KarS § 424 (jooles sõiduki juhtimine). Välja toodi erinevate aastate uuringuid nimetatud kuritegude arvude ja protsentide ning omavaheliste seoste kohta.

Perevägivalla toimepanijate retsidiivsus on madalam kui kõigi vägivallakuritegude toimepanijatel keskmiselt. 2007. aastal oli olenevalt isikute ringist vägivallakuritegude toimepanijate retsidiivsuse määr 18-38%. Kohtusse jõuab hinnanguliselt iga neljas perevägivalla juhtum. Kui vanglast vabanenud vargusi toimepannud isikutest kuulati aasta jooksul uuesti kahtlustatavana üle 52%, siis vägivallakuritegusid toimepannud isikute puhul oli vastav näitaja 38%.

2012. aastal registreeriti 7843 vägivalakuritegu, mida on 6,6% rohkem kui eelnenud aastal. Samal ajal on üldine kuritegevuse tase langenud 4%. 2013. aastal registreeriti 7969 vägivalakuritegu, mida on 2% rohkem kui 2012. aastal. Vägivallakuriteod moodustasid registreeritud kuritegudest 20% (2012. aastal 19%). 2014. aastal registreeriti 7489 vägivalakuritegu, mida on 6% vähem kui 2013. aastal. Vägivallakuriteod moodustasid registreeritud kuritegudest nagu eelmiselgi aastal 20%. Suurema osa moodustas kehaline väärkohtlemine.

Erinevatest välismaa uuringutest on selgunud, et retsidiivsuse tase on väga kõrge narkootikumide kasutajate seas. 2012. aastal registreeriti 866 narkokuritegu (KarS-i §-d 183–190), enamasti (81%) oli tegu narkootilise ja psühhotroopse aine suures koguses ebaseadusliku käitlemisega (§ 184). Narkokuritegude üldarv võrreldes 2011. aastaga vähenes viis protsenti. Mõnede riikide kogemuse järgi on uute kuritegude toimepanemise risk märgatavalt väiksem pärast süüdimõistmist vangis mittesaadetud narkomaanide puhul, võrreldes enne ravi mõnda aega vangis viibinutega.

Iirimaa uuringud on näidanud, et otseselt narkootikumide tarvitamise tõttu kuriteo toime pannud isikute puhul on retsidiivsuse vähendamisel ravi efektiivsem kui vangistus. 2013. aastal registreeriti 1019 narkokuritegu (KarS-i §-d 183–190), enamasti (78%) oli tegu narkootilise ja psühhotroopse aine suures koguses ebaseadusliku käitlemisega (§ 184). Narkokuritegude üldarv kasvas võrreldes 2012. aastaga 18%.

Kõige kõrgem on retsidiivsuse määr varguste puhul. 2007. aastal vanglast vabanenutest pani aastaga uue varguse toime 52%, süüdimõistetutest 33% ning menetluse lõpetamise korral otstarbekusest 23%. Ka menetlejad peavad vargusi toime pannud isikute retsidiivsusrisiki üheks kõrgemaks.

Vargus on Eestis kõige levinum kuritegu, moodustades 2013. aastal 42% registreeritud kuritegudest ja 77% varavastastest kuritegudest. Möödunud aastal registreeriti kuriteona 16 465 vargust – see on 2163 ehk 12% võrra vähem kui aasta varem. Vargus oli Eestis kõige levinum kuritegu ka 2014. aastal, moodustades 42% kõigist registreeritud kuritegudest ja 78% varavastastest kuritegudest. Möödunud aastal registreeriti kuriteona 15 738 vargust, mis on 727 võrra vähem kui aasta varem (-4%).

Viimastel aastatel on korduvalt autot purjuspäi juhtinud ja kriminaalkorras karistatud kriminaalhooldusaluste – kõnekeeles „roolijoodikute” – arv kriminaalhooldussüsteemis jõudsalt kasvanud.

Seadusemuudatuse tulemusena muutus alates juulist 2009 joobes juhtimisega seotud väärtegede ja kuritegede proportsioon: kui varem moodustasid kuriteod ligikaudu 30% niisugustest süütegudest, siis alates 2010. aastast on nende osakaal püsinud 50% lähedal. 2013. aastal registreeriti 6945 joobes juhtimise süütegu, neist 3432 väärtegu ja 3513 kuritegu. 2014. aastal registreeriti 6637 joobes sõidukijuhtimise süütegu, neist 3458 väärtegu ja 3179 kuritegu. Joobes sõidukijuhtimise süütegede koguarv vähenes tunduvalt aastatel 2008–2010, kuid seejärel kasvas see taas aastatel 2011–2012. Süütegude arv vähenes uuesti 2013. ja 2014. aastal (mõlemal aastal 4%).

Uurimise all on isikud, kes vabanesid 2013. aastal vanglast süüdimõistetuna. Isik võis kanda karistust ka KrK kuriteo eest, kuid uus kuritegu sai olla vaid KarS-i järgi. Andmestik on saadud Justiitsministeeriumilt. Pärast vanglast vabanemist pandi toime nii sama liiki kuritegusid ka muid kuritegusid. Kokku oli vaatluse all 1 840 vabanenud isikut. Tabelist nähtub, et tapmise või mõrva eest karistatud isikut sama liiki kuritegusid 12 kuu jooksul toime ei pannud, muud liiki kuriteo pani toime 15% vabanenutest. Kõige rohkem panid uusi kuritegusid (ja ka muid kuritegusid) toime varguse eest karistatud isikud – kokku 749 isikut, kellest 42% panid toime sama liiki kuriteo. Kõige rohkem vabanes varguse eest karistatuid ning kõige vähem seksuaalkuriteo eest karistatuid.

Kõige rohkem vabanes isikuid seoses vargusega, 48% naistest ning 54% meestest panid toime uue kuriteo. Retsidiivsuse tase oli suhteliselt kõrge ka kelmuste puhul – naiste ja meeste puhul oli retsidiivsuse tase sarnane. Narkokuritegudega seoses vabanenud isikute seas oli retsidiivsus kõrgem meeste seas. Lisaks tasuks ära märkida, et seoses joobes sõidukijuhtimisega vabanenud naiste seast ei pannud aasta jooksul uuesti toime kuritegu mitte ühtegi naist. Retsidiivsuse tase on vanusegruppides 18-26, 27-35 ja 36-44 suhteliselt sarnane, vastavalt 37%, 39% ja 34%. Vanuse suurenedes väheneb retsidiivsus vaid mõni protsent.

Kõige rohkem oli isikuid, kes kandsid karistuse lõpuni - 1 257 isikut. Kõige vähem oli šokivangistusest vabanenud isikuid – 159. Elektroonilise järelevalve all vabanenud isikutest pani uue kuriteo toime vaid 16%. Kõige suurem oli retsidiivsuse tase nende seas, kes

vabanesid 6 kuu kuni 1 aastasesest ning 1 kuni 2 aastasesest vangistusest, vastavalt 42% ja 41%. Läbi aastate on retsidiivsuse tase jäänud suhteliselt samaks, kõikides paari protsendi ulatuses.

Kuigi alaealiste seas on retsidiivsuse tase kõrge, on teistes gruppides retsidiivsuse tase suhteliselt ühtlane, jäädes vahemikku 27-39%. Alaealised välja jättes, on kõrgeim retsidiivsus vägivallateo eest karistatud isikute seas vanusegrupis 27-35 aastat

Ka selle kuriteo – varguse – puhul oli retsidiivsuse tase suhteliselt ühtlaselt jaotunud, ning vanusegruppides 18-26, 27-35, 36-44 ja 45-53 oli tase väga sarnane, jäädes vahemikku 51-55%. Retsidiivsuse üldine tase seoses vargusega oli 54%, mis võib viidata korduvkuritegevusele.

Joobes sõidukijuhtimise eest vangistusest vabanenute puhul oli kõrge retsidiivsus vanusegrupis 27-35 aastat, kusjuures teiste vanuserühmadega võrreldes pandi toime suhteliselt palju uusi kuritegusid kui ka sama liiki (KarS § 424) kuritegusid.

LÜHENDID

KrK – kriminaalkodeks

KarS - karistusseadustik

KASUTATUD MATERJALIDE LOETELU

A. Ahven, J. Salla, S. Vahtrus. Retsidiivsus Eestis. Justiitsministeerium, Tallinn 2010, lk-d 7-85. Arvutivõrgus kättesaadav:

http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/www.kriminaalpoliitika.ee/files/elfinder/dokumentid/retsidiivsus_eestis_justiitsministeerium_2010.pdf (19.04.2015)

A. Ahven. Narkomaaniaravi vangistuse alternatiivina, Tallinn 2007, lk-d 21-37. Arvutivõrgus kättesaadav:

http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/www.kriminaalpoliitika.ee/files/elfinder/dokumentid/narkoravi_vangistuse_alternatiivkaristusena_justiitsministeerium_2007.pdf (21.04.2015)

A. Ahven. Üldkasuliku töö kohaldamine ning mõju retsidiivsusele. Justiitsministeeriumi kriminaalteabe ja analüüsi talitus, kriminaalpoliitika osakond. Tallinn 2009; lk-d 4-27. Arvutivõrgus kättesaadav:

<http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=50531/%DCKT+kohaldamine+ning+m%F5ju+retsidiivsusele.pdf> (20.04.2015)

L. Aim. Vanglast vabanenud isikute rehabilitatsioon Tartu linna näitel. Bakalaureusetöö, Tartu 2007; lk-d 54-55. Arvutivõrgus kättesaadav:

<http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=33507/bakalaureuset%F6%F6.pdf> (20.04.2015)

E. Altmäe. Vanglast vabanenute uuesti sattumine vanglasse. 2012, lk-d 5-15.

E. Altmäe. Vanglast vabanenute retsidiivsust mõjutavad tegurid, Tallinn 2013, lk 32.

S. H. Andersen. Serving time or serving the community? Exploiting a policy reform to assess the causal effects of community service on income, social benefit dependency and recidivism. University Press of Southern Denmark, Odense 2012, lk-d 6-8. Arvutivõrgus kättesaadav:

http://www.rff.dk/files/RFF-site/Publikations%20upload/Arbejdspapirer/Serving%20time%20or%20serving%20the%20community_37.pdf (21.04.2015)

Australian Government. Reducing recidivism through vocational education and training and programs. Australian Institute of Criminology, no. 65, 29 January 2008; lk. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.aic.gov.au/documents/F/6/8/%7BF6809B19-BF61-4531-9A2F-BE9808CC383B%7Dcrm065.pdf> (21.04.2015).

E. Baumer. Levels and predictors of recidivism: the Malta experience. Criminology, volume 35, issue 4, 2006, lk-d 619-620. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://onlinelibrary.wiley.com.ezproxy.utlib.ee/doi/10.1111/j.1745-9125.1997.tb01232.x/pdf> (19.04.2015)

A. Cottino. Crime prevention and control: Western beliefs vs. traditional legal practices. International Review of the Red Cross, 90. 2008, lk-d 12-289. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://journals.cambridge.org.ezproxy.utlib.ee/action/displayFulltext?type=1&fid=2438976&jid=IRC&volumeId=90&issueId=870&aid=2438972&bodyId=&membershipNumber=&socieyETOCSession=> (20.04.2015)

Council of State Governments Justice Center, Reducing Recidivism: States Deliver Results (New York: Council of State Governments Justice Center, 2014), lk 4. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.bja.gov/Publications/CSG-ReducingRecidivism.pdf> (21.04.2015)

Florida Department of Corrections. Recidivism Report, May 2011. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.dc.state.fl.us/pub/recidivism/2001/factors.html> (21.04.2015)

Irish Prison Service. Irish prison service recidivism study, 2013, lk 18. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.irishprisons.ie/images/pdf/recidivismstudys2.pdf> (22.04.2015)

Justiitsministeeriumi vanglate osakonna sotsiaalhoolekande talitus. Kinnipeetavate sotsiaalmajanduslik taust ja vajaduste uuring. Tallinn 2002; lk-d 3-15. Arvutivõrgus kättesaadav:

<http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=20745/Kinnipeetavate+sotsiaalmajanduslik+taust+ja+vajaduste+uuring.pdf> (20.04.2015)

Justiitsministeerium. Kuritegevus Eestis 2012, lk-d 41-95. Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/www.kriminaalpoliitika.ee/files/elfinder/dokumentid/17_kuritegevus_eestis_2012_0.pdf (22.04.2015)

Justiitsministeerium. Kuritegevus Eestis 2013, lk-d 24-69. Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/www.kriminaalpoliitika.ee/files/elfinder/dokumentid/18_kuritegevus_eestis_2013.pdf (22.04.2015)

Justiitsministeerium. Kuritegevus Eestis 2014, lk-d 36-69. Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/www.kriminaalpoliitika.ee/files/elfinder/dokumentid/kuritegevuse_at_2015_0.pdf (22.04.2015)

K. Kallikorm. Vanglast vabanenute tööhõive võimalused. Bakalaureusetöö, Tartu 2003; lk-d 3-59. Arvutivõrgus kättesaadav:

<http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=22360/Vanglast+vabanenute+t88h6ive+v6imlaused.pdf> (21.04.2015)

Karistusseadusik - RT I 2001, 61, 364... RT I, 23.12.2014, 16. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/123122014016> (21.04.2015)

Retsidiivsus, KESA-Mauritius 2007, lk-d 7-12. Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.kesa.ee/download/raamatud/retsidiivsus_KESA-Mauritius_2007.pdf (22.04.2015)

L. M. Van der Knaap, P. Oosterveld, D. L. Alberda, M. Ph. Born. The Predictive Validity of Criminogenic Needs for Male and Female Offenders: Comparing the Relative Impact of Needs in Predicting Recidivism. *Law and Human Behavior*, 36. 2012, lk-d 414-416. Arvutivõrgus kättesaadav:

<http://ehis.ebscohost.com.ezproxy.utlib.ee/eds/pdfviewer/pdfviewer?sid=ab4f2567-b161-46a8-8179-3c82cb2ba318%40sessionmgr111&vid=2&hid=8> (21.04.2015)

R. Krisoffersen. Abstract – Relapse study in the correctional services of the Nordic countries, 2010, lk 2. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.fangelsi.is/media/stofnunin/Nordic-relapse-study-abstract-.pdf> (22.04.2015)

C. E. Kubrin, E. A. Stewart. Predicting who reoffends: the neglected role of neighborhood context in recidivism studies. *Criminology*, volume 44, issue 1, 2006, lk-d 166-187. Arvutivõrgus kättesaadav:

<http://onlinelibrary.wiley.com.ezproxy.utlib.ee/doi/10.1111/j.1745-9125.2006.00046.x/pdf> (20.04.2015)

M.-L. Liiv, E. Hanni. Vangide tööhõive vabaduses: vanglas töötanud ja mittetöötanud kinnipeetavate võrdlus. 2006, lk 10. Arvutivõrgus kättesaadav:

http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=26164/VANGITOOH6IVE_VIIMA_NE290906.pdf (22.04.2015)

O. Lobjak. Kriminaalhoolduslaste retsidiivsus ja retsidiivsuse riskitegurid Rapla maakonna näitel. Bakalaureusetöö, Tallinn 2013, lk-d 16-19. Arvutivõrgus kättesaadav:

http://dspace.utlib.ee/dspace/bitstream/handle/10062/31923/lobjak_olga.pdf?sequence=1 (30.04.2015)

L. McKean, C. Ransford. Current Strategies for Reducing Recidivism. Center for Impact Research, August 2004; lk-d 4-26. Arvutivõrgus kättesaadav:

<http://targetarea.org/researchdoc/recidivismfullreport.pdf> (22.04.2015)

D. P. Mears, X. Wang, C. Hay, W. D. Bales. Social ecology and recidivism: implications for prisoner reentry. *Criminology*, volume 46, issue 2, 2008, lk-d 319-326. Arvutivõrgus kättesaadav:

<http://onlinelibrary.wiley.com.ezproxy.utlib.ee/doi/10.1111/j.1745-9125.2008.00111.x/pdf> (19.04.2015)

Ministry of Justice. 2011 Compendium of re-offending statistics and analysis. 10 May 2011; lk-d 9-10. Arvutivõrgus kättesaadav:

<http://www.justice.gov.uk/downloads/statistics/mojstats/2011-compendium-reoffending-stats-analysis.pdf> (19.04.2015)

Ministry of Justice. Transforming Rehabilitation: a summary of evidence on reducing reoffending. 2013, lk 3. Arvutivõrgus kättesaadav:

https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/243718/evidence-reduce-reoffending.pdf (22.04.2015)

E. Mulder, J. Vermunt, E. Brand, R. Bullens, H. van Marle. Recidivism in subgroups of serious juvenile offenders: Different profiles, different risks? Criminal Behaviour and Mental Health, volume 22, issue 2, 30. December 2011; lk-d 123-133. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://onlinelibrary.wiley.com.ezproxy.utlib.ee/doi/10.1002/cbm.1819/pdf> (22.04.2015)

T. Raus, L. Timmusk. Kuritegevust mõjutavad sotsiaalmajanduslikud ja demograafilised tegurid. Justiitsministeerium, 2005, lk 13. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=52476/3.+Kuritegevust+m%F5jutava+d+sotsiaalmajanduslikud+ja+demograafilised+tegurid.pdf> (20.04.2015)

S. Ross, T. Guarnieri. Recidivism rates in a custodial population: the influence of criminal history, offence & gender factors. Criminology Research Council Grant 35/89. February, 1996; lk-d 4-7. Arvutivõrgus kättesaadav:

<http://www.criminologyresearchcouncil.gov.au/reports/35-89.pdf> (21.04.2015)

J. Salla, L. Surva. Perevägivallatsejate retsidiivsus. Kriminaalpoliitika analüüs, nr 8/2012, lk-d 1-2. Arvutivõrgus kättesaadav:

http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/www.kriminaalpoliitika.ee/files/elfinder/dokumentid/perevagivallatsejate_retsidiivsus_justiitsministeerium_2012.pdf (21.04.2015)

M. Sapouna, C. Bisset, A-M. Conlong. What works to reduce reoffending: a summary of the evidence justice analytical services Scottish Government, October 2011, lk-d 4-38. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.gov.scot/Resource/0038/00385880.pdf> (22.04.2015)

The Scottish Centre for Crime & Justice Research. Reducing Reoffending: Review of Selected Countries. September 2012, lk-d 5-10. Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.audit-scotland.gov.uk/docs/central/2012/nr_121107_reducing_reoffending_supp_sccjr.pdf (22.04.2015)

M. Sildala. Korduvkuritegevus ehk retsidiivsuse määr kriminaalhooldusalustel ja seda mõjutavad tegurid Tartu maakohu kriminaalhooldusosakonna näitel. Tartu 2006, lk 5. Arvutivõrgus kättesaadav:

http://www.kohus.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=24445/Maret-bak-t88-Retsidiivsus_Tartus.pdf (21.04.2015)

Snowden, R. J; Gray, N. S; Taylor, J; MacCulloch, M. J. Actuarial Prediction of violent recidivism in mentally disordered offenders. Psychological Medicine, 2007, lk 1593. Arvutivõrgus kättesaadav:

http://journals.cambridge.org.ezproxy.utlib.ee/download.php?file=%2F38597_0D3C4B09D3476371DC59B661E41AD32E_journals__PSM_PSM37_11_S0033291707000876a.pdf&cover=Y&code=4eba1a6fe7d236f19f1f376d4cb1ef35 (21.04.2015)

C. Spohn, D. Holleran. The effect of imprisonment on recidivism rates of felony offenders: a focus on drug offenders. *Criminology*, volume 40, issue 2, 2006, lk-d 329-334. Arvutivõrgus kättesaadav:

<http://onlinelibrary.wiley.com.ezproxy.utlib.ee/doi/10.1111/j.1745-9125.2002.tb00959.x/pdf> (20.04.2015)

O. Staniglazov. Pisivarguste retsidiivsus Eestis läbi karistusseadustiku muudatuste prisma. Magistritöö 2012. Arvutivõrgus kättesaadav:

http://dspace.utlib.ee/dspace/bitstream/handle/10062/26708/Staniglazov_Oleg.pdf.txt (22.04.2015)

B. Tammiste, A. Ahven, A. Kruusement. Joobes sõidukijuhtimise eest kriminaalhooldusele suunatud isikute liiklusohutusprogrammis osalemise tulemuslikkuse analüüs. Tallinn 2008, lk-d 7-56. Arvutivõrgus kättesaadav:

http://rahvatervis.ut.ee/bitstream/1/1516/1/Tammiste2008_1.pdf (22.04.2015)

Vanglateenistuse kodulehekülj. Sotsiaalse rehabilitatsiooni programmid õigusrikkujatele. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.vangla.ee/51223> (22.04.2015)

A. M. Vries, M. Liem. Recidivism of Juvenile Homicide Offenders. *Behavioral Sciences & the Law*, volume 29, issue 4, 2011, lk 496. Arvutivõrgus kättesaadav:

<http://onlinelibrary.wiley.com.ezproxy.utlib.ee/doi/10.1002/bsl.984/pdf> (21.04.2015)

Vägivalla vähendamise arengukava aastateks 2010-2014: 2012. aasta täitmise aruanne, lk 1. Arvutivõrgus kättesaadav:

<http://rahvatervis.ut.ee/bitstream/1/5841/1/Justiitsministeerium2013.pdf> (22.04.2015)

R. K. Warren. Evidence-Based Practice to Reduce Recidivism: Implications for State Judiciaries. U.S. Department of Justice. National Institute of Corrections, August 2007; lk 72. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://static.nicic.gov/Library/023358.pdf> (22.04.2015)

IMPACTS OF RELEASED PRISONERS' RECIDIVISM CHARACTERISTICS BY TYPE OFFENCES – RESUME

This masters thesis consists of analysis of data from Ministry of Justice, where re-imprisonment and characteristics of it are valued by the type of offences. Data covered recidivism among released prisoners in 2013, who had committed new or the same offences after one year of release.

Previously unexplored characteristic is the link between imprisonment duration and recidivism. It was found that recidivism is higher among those, who are in prison for shorter term. It should be noted that minor offences (for example larceny) is punishable by short term imprisonment. Recidivism is higher among those who commit minor offences. Long-term imprisonments are sentenced to those who commit serious acts of violence and acts related to narcotics. Among those committers recidivism is lower, but offences are serious.

Recidivism is a threat to society. Released prisoners have trouble finding a place to live and a job. They have hard time staying drugfree, to communicate with their family and to re-build their lives. They commit new crimes, which are threat to society. Recidivism may be a situation where released prisoners are imprisoned again. It has been under attention in many countries and even in Warren's USA study in 1923 he closely studied re-imprisonment.

Recidivism is widely spread problem, which also occurs in Estonia. Recidivism should be considered to be a serious and complex problem, not take it as a one person problem. Foreign studies confirm, that recidivism is higer among men, youths, already punished and previously imprisoned.

There are many different characteristics influencing recidivism. It can be valued on many grounds: a) history of crime; b) current crime; c) residency; d) education, job and qualification; e) income; f) relations with spouse, family and relatives; g) relations with friends and acquaintances; h) use of narcotics; i) use of alcohol; j) emotional well-being; k) thinking and behaviour; l) attitude and orientation.

Recidivism among released prisoners is high in Estonia. It is confirmed also by Estonian attorney generals and judges opinions, who think that considering recidivism risk is highly

important when released on probation. Imprisonment does not always refer that a person is found guilty.

In general there is a correlation that younger the committer during his/her first offence, the higher chance is to recidivism in the future. Hence, when a person gets caught stealing at young age, the higher probability that the same person steals in the future. Also many studies have confirmed that shorter the imprisonment period, the higher tendency to recidivism.

According to USA studies recidivism among sex offenders is high. The data of Ministry of Justice confirms that recidivism among sex offenders is low in our country.

Masters thesis first chapter covers recidivism in general – there are main definitions, its characteristics and influencing characteristics. It provides greater picture of recidivism and helps to improve understanding the results of the analysis. The second chapter covers studies related to recidivism mostly in Estonia, but also in foreign countries. It also helps to compare the results of the analysis. Third chapter is the analysis of prisoners released in 2013, who committed a new crime during one year after release.

Aberrant behaviour is related to crime. Usually it is assumed that aberrant behaviour is one of the forms of criminal behaviour. It is probably because there are other aberrant behaviour forms. There are formal breach of norms, which are called criminal behaviour or criminality and breach of non-formal norms, which are called deviant behaviour. Difference is that deviant behaviour is variant (breach of culture norm), but criminal behaviour is absolute (breach of laws).

Frequency and duration of committing offences are variant. One extreme group, for example, is those people, who commit offence once during their lives. Others commit several offences during a period of time. It is highly likely that once started committing offences during youth, they will continue to commit crimes until they are not able to commit them.

Different European studies confirm that contributing in lives of people with criminal background has modest effect on recidivism reducing it by 9-10%. It also depends on the person himself/herself, the help programmes quality and the extent of implementing those programmes.

All recidivism reducing methods should be valued and those of successful and economical should be distributed. Attentive evaluation of programs is necessary, so the other programs could be improved. For example, if the program proves to be effective in one country and the other countries have the opportunity, they should take example of it according to their characteristics. For prevention of mental disorder and drug addiction we must examine every prisoner separately. It is therefore necessary to obtain better results of each prisoner 's physical and mental state. It clarifies, whether the person needs rehab or other treatments.

Persons released from prison encounter difficulties in adapting to their lives, whereas these difficulties are mostly psychological. It is noteworthy that the adjustment difficulties, stress and depression experienced by people released from prison were described similarly regardless of age, gender, ethnicity and economic status. Released prisoners are in need of psychological help and counseling to cope with difficulties, but their opportunities to receive psychological support is limited. Given the psychological status of released prisoner, counseling services should be available and free of charge.

Recidivism may be valued by the type of offence. This masters thesis studied offences by the Penal Code § 121 with § 263 (acts of violence); § 184 (drug offence); § 199 (theft) and § 424 (drunk driving). Various studies are reviewed.

Recidivism of committers of domestic violence is lower than the average among all of the committers of acts of violence. In 2007, the recidivism rate of acts of violence was 18-38 %. The courts receive estimated one in four cases of domestic violence. 52% of released prisoners, who were questioned during one year after release, committed theft and 38% of new offences were related to acts of violence.

In 2012 there were 7843 acts of violence, which is 6.6 % more than in the previous year. At the same time, the overall crime rate dropped 4%. In 2013 there were 7969 acts of violence, which is 2% more than in 2012. Acts of violence formed 20% (19% in 2012) . In 2014 there were 7489 acts of violence, which is 6 % less than in 2013. Most of them were physical abuse.

Different foreign studies have shown that the recidivism rate is extremely high among drug users. 866 drug-related offences were registered in 2012 (Penal Code § 183-190), greater part (81%) was related to narcotic drugs and psychotropic substances and their illegal handling (§

184). Compared to 2011, the total number of drug-related offences decreased by five percent. In some countries experience the committing of new criminal offense is significantly lower among convicted offenders than among those who got treatment before imprisonment.

Ireland studies have shown that drug using offenders treatment decreases recidivism more effectively than imprisonment. In 2013 there were 1019 drug offences (Penal Code § 183-190), the greater part (78%) was related to illegal handling of large quantity of narcotic drugs and psychotropic substances (§ 184). Compared to 2012, the total number of drug-related offences increased by 18%.

Theft has the highest recidivism rate. 52% of released prisoners in 2007 committed new theft. Also the officials think that theft has the highest recidivism rate.

Theft is the most common offence in Estonia, forming 42% of the registered offences in 2013 and 77% of offences against property. 16,465 thefts were registered as offence - it is 2163 or 12% less than the year before. Theft was the most common offense in Estonia also in 2014, forming 42% of all the registered offences. 15,738 theft were registered, which is 727 less than the previous year (-4 %).

In recent years people have driven while drunk and punished for it. The number of drunk-drivers has increased rapidly.

Since July of 2009 drunk-driving offenses and misdemeanors number have changed: if the offenses previously formed about 30% of such offenses, then from 2010 this part of offences has remained close to 50%. In 2013 there were 6945 drunk driving offenses. In 2014 there were 6637 drunk driving offenses. The total number of drunk driving offences decreased significantly in 2008-2010, but then it increased again in the years of 2011-2012.

Prisoners released in 2013 were also studied. A person could have been punished for the offence according to the Criminal Code and could have committed new offense by the Penal Code. After the release same types and new types of offences were committed. Altogether 1840 persons were released. Theft was the most common new committed offence - total of 749 persons, of whom 42% had committed the same type of offence.

The highest number of released prisoners where those punished for theft, 48% of women and 54% of men had committed a new offence. Recidivism rates were relatively high in the case of fraud - recidivism rates were similar among men and women. Drug-related offences had high recidivism rate among men. In addition, it should be noted that drunk driving recidivism rate was 0 among women. Recidivism rate among age groups of 18-26 , 27-35 and 36-44 are rather similar, accordingly 37% , 39% and 34%.

Although recidivism rate among minors is high, the other age groups recidivism rate is relatively uniform, ranging from 27-39 %. Excluding minors, the highest recidivism rate is among the age group of 27-35 years.

Also in the case of theft the recidivism rate among age groups is evenly distributed, ranging between 51-55%. The overall recidivism rate was 54 %, which could indicate to repeated offence.

Recidivism among prisoners punished for drunk driving was high in the age group of 27-35. Compared to other offences age groups, the number of new offences committed (but the same type) was quite high (§ 424).

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Elery Altmäe,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „Retsidiivsust mõjutavad tegurid valitud kuriteoliikide näitel“,

mille juhendaja on Andri Ahven,

- 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
 - 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace´i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
 3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tallinnas, **04.05.2015**